

Projekti põhjendus - Kiusamisest vaba lasteaed ja kool.

Projekti probleemistik

Käesoleva projekti üldeesmärgiks on ennetada kiusamist lasteaedades ja algklassides. Kuigi kiusamist on üsna palju uuritud vanemate laste puhul (näit. K. Kõiv 1999, 2000, 2003, 2006), on eelkooliealised ja noorema kooliastme lapsed nendest uuringutest suhteliselt kõrvale jäänud. Viimastel aastatel on seda lünka pisut täitnud mõningad magistritööd (vt. LISA 2).

Üheks põhjuseks, miks varane lapseiga on kõrvale jäetud võib olla seotud asjaoluga, et nooremate laste puhul ei nähta kiusamises veel probleemi, millesse tuleks ilmtingimata sekkuda. Ometi näitab igapäevane praktika, et kiusamisjuhtumeid esineb lasteaedades ja algklasside iga päev. Teine põhjus, ja tõenäoliselt märksa olulisem, on see, et õpetajatel ja lapsevanematel ei ole piisavalt teadmisi, strateegiaid ega vahendeid, kuidas kiusamissituatsioonidega toime tulla. Kuna kiusamise ennetamine on vahetult seotud ühiskonnas aktsepteeritavate käitumishormide ja sotsiaalsete suhete kvaliteediga, on oluline, et neid väärtusi sisendataks lastesse võimalikult varakult.

Vähemalt viimased 10-15 aastat on lapsepõlveuuringute fookuses olnud laste kaasamine ning püüd seda erinevate vahenditega mõõta.

Kiusamisest vaba lastead metoodika käivitamine ja toimimine

Kiusamisest vaba lasteaed metoodika rakendamine, mis tugineb Taanis alguse saanud metoodikale on olnud juba mõnda aega Eesti lasteaedade prioriteediks, millega käesolevast õppeaastast on liitunud ka 25 pilootkooli. Metoodika ideed ja nende rakendamine on leidnud laialdast positiivset vastukaja meedias, kus projekti juhtidel ja tegevõpetajatel on olnud võimalus tutvustada selle olulisi eesmärke ja rakendatavaid praktikaid. Põhieesmärgiks on iseennast kaaslasti ja täiskasvanuid väärtustava käitumiskultuuri arendamine, mis toimub läbi vastastikuse hoolivuse, sallivuse, julguse ja austuse. Need põhimõtted haakuvad hästi ka lasteasutuse riikliku õppekavaga.

Edukalt käivitunud kiusamist ennetav metoodika on andnud esmase tagasiside projekti ideede vastuvõtmise ja toimimise kohta ning avanud ühtlasi uusi perspektiive, kuidas juba olemasolevaid parimaid praktikaid võimalikult efektiivselt igapäevapraktikas kasutada, et need muutuksid üha enam lasteasutuse ja koolikultuuri lahutamatuks osaks. Tõhusaks toeks on olnud siin MTÜ Lastekaitse Liit poolt läbi viidud kiusamise ennetamisele suunatud koolitused, mis on lasteaia- ja koolipersonalile andnud teadmised ja õppevahendid nende ideede elluviimiseks.

Pedagoogilise protsessi teaduspõhine analüüsimine

Vaatamata metoodika *Kiusamisest vaba lasteaed* edukale toimimisele, ei ole Eestis senini uuringutele tuginevalt analüüsitud metoodika tegevusest tulenevalt erinevate osapoolte hinnanguid ja mõju laste sotsiaalsetele suhetele ja lasteasutuse kultuurile tervikuna. Praktilist igapäevast pedagoogilist protsessi on vaja **analüüsida**, mis eeldab uurimispõhist lähenemist ja head koostööd lasteasutuse personali ja teadlastega. Kogemust, mida pakuvad igapäevases kasvatusprotsessis ilmnevad juhtumid on vajalik mõtestada ning jõuda tegelike põhjusteni. Seega, vajame uuringute näol tõendusmaterjali, millest on kasu projekti jätkusuutlikuks elluviimiseks.

Taani näide

Heaks eeskujuks, kuidas metoodika tegevuse efektiivsust teaduslike meetoditega analüüsida on olnud Taani Roskilde ülikoolis prof. Jan Kampmanni poolt juhitud pilootuuring (2007-2009) *Kiusamisest vabaks* (vt.Lisa1 ja (<http://www.savethechildren.dk/Research-and-background.aspx?ID=2264>)).

Taanis läbiviidud uuringud näitasid väga positiivseid tulemusi, mis sisaldasid:

- Efektiivseid kiusamisvastaseid õppevahendid ning lapsevanemate kaasatust, mis mängis kiusamisvastases võitluses üliolulist rolli.
- Laste intensiivset kaasamist narrimise ja kiusamise vähendamisel.
- Haridusasutuse olulist rolli kiusamisvaba keskkonna loomiseks.

Uute kompetentsuste saavutamist projekti käigus hindas 50% lasteaedade personalist väga märkimisväärseks, kuid koolipersonali hinnanguis oli sama näitaja kõigest 10%. Uurijad püüavad leida põhjusi, miks koolipersonal programmi mõju lasteaiaõpetajatest tunduvalt madalamalt hindab.

Kuna kiusamine on seotud lasteasutuse üldise käitumiskultuuriga, pöörati Taani uuringus suurt tähelepanu sellele, et metoodika põhimõtete ja toimimisega oleksid hästi kursis ka lasteaedade ja koolide juhtkonnad. Projekti eesmärgiks oli arendada suhtlemiskultuuri personali vahel, sest Taani uuringust ilmnas, et kiusamist võib esineda ka personali endi hulgas. Tervelt 25% küsitatud personalist leidis, et nende asutuses esineb personalivahelist kiusamist, kusjuures samas asutuses võivad arvamused selles osas olla üsna erinevad.

Asutuse juhtkonnal peaks olema ettekujutus, kuidas keegi konflikti sattunud lapsest räägib ja kuidas üks või teine rääkimisviis mõjutab üldist heaolu ja asutuse kultuuri. Lasteaiapersonali arvates toimus positiivne nihe kõige märgatavamalt järgmiste näitajate osas: *üksteise eest hoolitsemise, parem toimetulek kiusamisjuhtudega, kaaslaste julgem kaitsmine ja suurem tähelepanu sotsiaalsetele reeglitele*. Koolipersonali hinnanguis oli kõige rohkem edasiminekut *sotsiaalsete reeglite täitmise osas*. Mõningal määral oli edu märgata ka *üksteise eest hoolitsemise ja sotsiaalse käitumise osas*.

Metodoloogia

Kavandatava uuringu eesmärgiks on:

- 1) Põhjalikumalt süüvida kiusamise fenomeeni ning analüüsida seda laste, personali ja lastevanemate arusaamadest lähtuvalt;
- 2) Dokumenteerida ja hinnata projekti kasvatuslikku mõju, rõhuasetusega personali kompetentsusele ja organisatsiooni arengule;
- 3) Kirjeldada ja hinnata kõigi osapoolte kaasatust;
- 4) Projektiga seotud pedagoogiliste ideede ja tulemuste tutvustamine . Eesmärgiks on teadvustada ühiskonnas laiemalt kiusamisvaba hariduse väärtusi alates eelkoolieast, mis on aluseks eetiliste väärtuste ja sotsiaalsete käitumisharjumuste kujunemisele.

Uuringute läbiviimise periood võiks kesta vähemalt **kolm aastat**, et hinnata projekti käigus omaksvõetud käitumisviiside mõju mitte ainult lasteasutuses, vaid ka üleminekul lasteasutusest kooli.

- 2014 Tagasiside kogumine ja analüüs pilootprojektis osalenud lastelt, lasteaiaõpetajatelt ja juhtkonnalt.

Eesmärk: Info saamine, mida on võimalik arvestada näiteks koolitusprogrammides ja selle kaudu lasteasutuste igapäevatoös.

Monitooring ja tegevusuuring lasteaias ja koolis.

Eesmärk: kuidas metoodikas ettenähtud õppevahendeid kasutatakse ja kuidas toimub omavaheline suhtlemine.

- 2015 Õpetajad oma tegevuse reflekteerijatena - metoodika juurutamine.

Eesmärk: Vastav metoodika aitab selgitada, kuidas õpetajad teadvustavad kiusamise ennetamiseks tehtud konkreetseid samme ja mida nad selle juures kõige enam tähtsustavad.

Fookusgruppide intervjuud lasteaias ja koolis.

Eesmärk: Selgitada, kuidas lapsed mõistavad konfliktsete olukordade lahendamise võimalusi.

Tagasisideuuring lastevanematele.

Eesmärk: Selgitada, kas ja milliseid muutusi on lapsevanemad täheldanud laste käitumises.

- 2016 Programmi mõju monitooring. Uuringurapordi koostamine.

Kokkuvõte Taani uuringutest

Aastatel 2007-2011 viis Taani Lastekaitse Liit (Save the Children Denmark) läbi ulatusliku pilootuuringu *Free from Bullying*, mille kohta on koostatud 8 raportit. Uuringute läbiviimisesse ja tulemuste esitamisesse oli praktikute kõrval kaasatud Roskilde ülikooli teadlased Rikke Kamstrup Knudsen, Katrine Lehrmann ja Jan Kampmann.

Alljäegnevalt lühike eestikeelne kokkuvõte uuringuetappide tulemuste põhjal valminud raportitest.

Raport 1

Projekti käivitamine ja omaksvõtt

Esimese rapordi eesmärgiks oli saada ülevaade sellest, millised on personali, lastevanemate ja laste endi kiusamisega seotud arusaamad ja praktikad, milleta projekti edukas rakendamine poleks võimalik.

Projekt *Free from Bullying* algas 2007. aasta veebruaris/märtsis, mil Save the Children Denmark saatis projektis osalevatesse lasteaedadesse kohvri materjalidega. Lasteaedade personal osales vastaval koolitusel ning valdav enamus võttis projekti ideed hästi omaks, nähes selles eelkõige võimalust kiusamisvastaseks ennetustööks läbi grupi ühtsustunde arendamise ja heaks sõbraks olemise.

Lasteasutuste personal tajus kiusamise teematikat kui olulist tegevusala ning avaldas lootust, et see aitab kaasa grupisuhete dünaamika arengule.

Samuti võttis enamik lapsevanemaid projekti ideed hästi omaks. Projekti vastu ilmutasid suurt huvi ka lapsed.

Lasteasutustel tekkis rida mõtteid, kuidas projekti ideid ellu viia. Oldi seisukohal, et isikud, kes osalevad projekti koolitustel, peaksid olema oma lasteasutuses võtmeisikud selle töö koordineerimisel. Siiski ei olnud algul täit selgust, mida koordinaatori roll täpselt sisaldab. Mõnes lasteasutuses alustati projekti põhiväärtuste: sallivus, austus, hoolivus ja julgus defineerimisest ja lahtimõtestamisest. Oldi päri, et enne arutelu peavad kõik läbi lugema vastava käsiraamatu. Leiti, et lasteaiad ja koolid peaksid tegema sel teemal omavahel koostööd, et lasteaias omandatud teadmised ja oskused saaksid jätkuda ka koolis.

Personali aruteludel kiusamise ennetamise teemadel on oluline roll motivatsiooni tekitamisel nii personali hulgas kui ka lastevanemate ja laste kaasamisel. Näiteks vanemate kaasamisel esines lasteasutuste vahel üsna palju erisusi. Mõned informeerisid projektist vanemaid lastevanemate koosolekul, mõned kogusid sellekohaseid artikleid ja muud informatsiooni jne. Üldiselt märkis lasteaiapersonal, lastevanemate toetus on neile väga oluline projekti edukaks käivitamiseks.

Siiski märkis 18% lastevanematest, et nad ei ole saanud projekti kohta mingit informatsiooni.

Kiusamine eelkooliasutustes

Taani uuringu põhjal usub 93% lasteasutusse personalist ja 78% lapsevanematest, et kiusamist esineb juba koolieelsel perioodil.

Kõige sagedamini kirjeldavad nii vanemad kui ka lasteasutuse personal kiusamist väljendiga *väljatõrjumine* grupist ja verbaalset liigategemist. Kiusamist kirjeldatakse tüüpiliselt kui *sihilikku* tegevust teise solvamisel. Personali ja üldiselt ka vanemate hinnanguil märgatakse kiusamist rohkem kui narrimist.

Väga oluliseks peeti laste arvamuste kuuldavale toomist, et nad saaksid väljendada oma vaateid kiusamisele, narrimisele ja sõprusele.

Lapsed ei tõmba kiusamise ja narrimise vahele samu piire, mis täiskasvanud, nende jaoks on need mõisted enamasti kattuvad. Laste vastustest ilmneb, et enamik lapsi on kogunud mängust väljajätmist, kuid erinevad lapsed reageerivad sellele erinevalt. On neid, kes otsivad abi kasvatajalt ja neid, kes leiavad teise kaaslaste või räägivad sellest mängukarule.

Laste jaoks on väga oluline omada sõprussuhteid ja kuuluda gruppi. Lapsed on väga teadlikud sellest, kes kellega rohkem mängib.

Kiusamisevastane töö

Edukas kiusamisvastane tegevus on seotud heade lastevaheliste suhete loomisega ja suhete tugevdamisega. Intervjuude tulemuste analüüs näitas, et kõigis eelkooliasutustes leidub lapsi, keda ei võeta mängu või kes on kiusamise ohvrid, kusjuures erinevused lasteasutuse ti on üsna suured.

Valdav enamik personalist ja lapsevanematest usub, et kiusamist on võimalik ennetada. Mõlemad osapooled rõhutavad omavahelise vestluse ja dialoogi tähtsust ning on seisukohal, et kiusamise ennetamise eest vastutavad mõlemad osapooled - lasteasutuse personal ja lapsevanemad. Oluliseks peetakse põhimõtet, et väärtustada tuleb koos tegutsemist ning täiskasvanute rollimudeliks olemist. Siiski oli 10% personali hulgas neid, kes leidsid, et nemad ei kanna kiusamise küsimuses mingit vastutust. Huvitav on tõdeda, et enamik personalist ja lapsevanematest olid seisukohal, et lasteasutuse juhtkond ei kanna vastutust kiusamise eest, samal ajal kui personal ja lapsevanemad seda vastutust üldjuhul tajuvad. Kuna kiusamine on seotud lasteasutuse üldise käitumiskultuuriga, on äärmiselt oluline, et seda teadvustaks ka lasteasutuse juhtkond.

Üldiselt on lasteasutuse personalil raske sõnastada, kuidas nad konflikte ennetavad ja lahendavad. Kõige sagedamini kirjeldati juhtumeid, kus konflikti põhjustaja eraldatakse teistest ja lastakse tal juhtunust rääkida. Seega, suurem tähelepanu on suunatud konfliktide otsesele lahendamisele, kuid väga oluline on arendada uusi lähenemisi konfliktidega toimetulemisel, mõtestades kiusamise tähendust sotsiaalsetes suhetes.

Kiusamine, heaolu ja asutuse kultuur

Intervjueeritavate hulgas oli väga vähe neid, kes rõhutasid võimalust tõsta kiusamisevastase ennetustööga asutuse kultuuri. Uurimus näitas, et enamik lasteasutuse töötajaid ja lapsevanemaid ei tunneta, et see oleks kuidagi seotud asutuse juhtkonna tööga. Projekti eesmärgiks on arendada suhtlemiskultuuri kogu personali vahel ning asutuse juhtkonnal peaks olema ettekujutus, kuidas keegi konflikti sattunud lapsest räägib ja kuidas üks või teine rääkimisviis mõjutab üldist heaolu ja asutuse kultuuri.

Kiusamist võib esineda ka personali endi hulgas. Tervelt 25% küsitletud personalist leidis, et nende asutuses esineb personalivahelist kiusamist, kusjuures samas asutuses võivad arvamused selles osas olla üsna erinevad.

Kerkib küsimus: kuidas saaks konkreetne töö lasteasutuse kultuuri arendamisel olla üheks osaks kiusamisevaba lasteasutuse projektis?

Raport 2

Teine raport annab ülevaate erinevate osapoolte vaadetest ja hinnangutest projekti käivitumisele, tehes seda kolmest aspektist lähtuvalt: õppevahendid ja materjalid, vanemate kaasamine, organisatsioon ja omaksvõtmine. Peamiste teemadena käsitletakse:

- Projekti materjalide kasutamise kogemusi kiusamise ennetamisel
- Vanemate osalust kiusamise ennetamisel
- Kogu projektimeeskonna tegevust ja uuringust tulenevate järelduste levitamist.

Jätkuuring oli pilootuuringuga võrreldes suuremal määral teaduspõhine, püüdes

- 1) põhjalikumalt süüvida kiusamise fenomeni, seda eriti 3-8 aastaste laste vanusegruppi silmas pidades;
- 2) dokumenteerida ja hinnata projekti kasvatuslikku mõju rõhuasetusega personali kompetentsusele ja organisatsiooni arengule;
- 3) kirjeldada ja hinnata kõigi osapoolte kaasatust;
- 4) projektiga seotud pedagoogiliste ideede ja tulemuste tutvustamine ning üldise huvitatuse tekitamine.

Better Buddies`i vahendite ja materjalide kasutamise kogemused

Kiusamisest Vabaks projekti tuumaks on meetoodilised vahendeid, mille eesmärgiks on aidata kaasa kiusamise ennetamisele.

Intervjuudest ilmnes, et üldiselt väljendab lasteasutuste personal nende vahendite suhtes suurt rahulolu. Rõhutatakse, et lastega tehtav kasvatustöö väärtuste ja käitumisnormide kujundamise on palju konkreetsem, kui on olemas spetsiaalsed materjalid või hästi kirjeldatud sotsiaalsed praktikad.

Samasugused vahendid on kasutusel ka koolides nooremas astmes, mille suhtes on erinevaid arvamusi. Õppevahenditega ollakse rahul eelkooliklassides, kuid nendest pisut vanemate laste jaoks võivad need osutada ebasobivateks. Sellest probleemist on Save the Children Denmark teadlik ning on asunud koostama vanemate laste jaoks uusi vahendeid.

Karu

Karu on Kiusamisest Vabaks projekti sümbol. Kuigi karude idee personalile põhimõtteliselt meeldib, on suhtumine karude kasutamisse erinev. Kui paljud leiavad, et teatrielementide kasutamine neile sobib, siis mõnede arvates karude kasutamine loob distantsi reaalse olukorra ja laste vahel.

Enamik lapsi on oma karuga õnnelik ja saab temalt vajadusel lohutust, vaid väike osa pöördub kõigepealt täiskasvanu poole, kui neid miski kurvastab.

On selge, et rolli ja tähenduse omaksvõtt, mida karule omistatakse võtab oma aja, mistõttu igäüks vajab aega, et integreerida karu oma igapäevaellu kui kasvatuslik vahend.

Laste koosolekud

Kõik uuringus osalejad võtavad osa regulaarselt toimuvatest koosolekutest, kus räägitakse sellistel teemadel nagu narrimine, väljajätmine, sõprus, solvumine ja julgus. Personalil on võimalik kasutada koosolekute läbiviimiseks erinevaid vorme, näiteks liites erivanuses lapsi või luues gruppe samaealistest lastest. Hinnangud laste osalusele ja oma seisukoha väljendamisega on väga positiivsed. Ollakse seisukohal, et koosolekul osalev grupp ei tohiks olla liiga suur. Diskuteeritud on selle üle, millisest vanusest alates võiks laste koosolekuid läbi viia. Arvamused selles osas lahknevad. Vastus sõltub peamiselt sellest, mida me koosoleku käigus lastelt ootame. Isegi nooremad kui 3-aastased on omal moel selleks võimelised.

Teemakaardid

Metoodiline kohver sisaldab 16 teemakaarti, millel on joonistused lastele arusaadavate konfliktsituatsioonidega. Iga kaardi taga on mõned küsimused, mida õpetaja saab kasutada rääkides lastele pildi sisust. Teemakaardid võivad aidata hinnata lapse arusaamist konfliktsituatsioonidest, kuid sageli nõuab see täiskasvanu abi, et aidata pildil kujutatut paremini mõista.

Massaaž

Ühe vahendina Kiusamisest Vabaks projektis kasutatakse massaažiprogrammi, mis on osutunud väga edukaks. Selle eesmärgiks on õpetada lastele, et kellegi puudutamine saab olla heatahtlik. Personal leiab, et see loob rahu ja on seotud millegi sellisega, mida kogu lastegrupp jagab. Paljud leidsid, et selle programmi alguses on oluline, et lastega tegeleks kaks õpetajat, mis pakub tuge õigete liigutuste omandamisel.

Maalimine ja joonistamine

Vonsildi Eelkoolikeskuses viidi läbi maalimise ja joonistamise üritus, mille teemaks oli sõprus. See oli loovtöö, mis võimaldas lastel ja õpetajatel rääkida, mis iseloomustab head sõpra. Seejärel lapsed joonistasid oma parima sõbra ja jutustasid, miks nad just selle sõbra valisid.

Vanemad lapsed toetavad nooremaid

Humlebieni Eelkooli Keskus katsetas sotsiaalset praktikat, mida nad nimetasid *Vanemad lapsed toetavad nooremaid lapsi*, millega personal saavutas suurt edu. Vanemad ja nooremad lapsed saavad teha palju asju koos, kuid sellise sotsiaalse praktika kindlustamiseks on vajalik teha eeltööd. Näiteks vestelda lastega omavahelistest suhetest, teha kaardid laste fotodega, kirjutada kiri lapsevanematele ning hoida suhted tähelepanu keskmes kuni lapsed võtavad idee omaks. Personal märkas, et väiksemate ja suuremate laste vahele on tekkinud ühendav sild.

Nõuannete voldik lapsevanematele

Metoodiline kohver sisaldab nõuandevoldikut lapsevanematele, milles on viis soovitusi.

- 1) Innustage oma lapsi mängima erinevate lastega;
- 2) ärge rääkige halvasti teistest lastest või nende vanematest, sest positiivne suhtumine leiab tavaliselt head vastukaja;

- 3) viige ellu ühiste sünnipäevade pidamise idee, sest kõrvalejäänud lapsed tunnevad end halvasti;
- 4) innustage oma last kaitsma neid, kes ise ei suuda end kaitsta;
- 5) olge avatud ja positiivne, kui teised vanemad räägivad oma lapse probleemidest

Projekti käigus kasutati erinevaid uurimismeetodeid.

Tegevusuuring (Action Research)

Tegevusuuring (TU) on meeskonna poolt läbi viidud sotsiaalne uuring, mille keskmes on professionaalne tegevus koos uurija ja organisatsiooni liikmetega, eesmärgiga püüda olukorda muuta. TU soodustab osalemist uuringuprotsessis ning toetab tegevuse juhtimist ja rahuldustpakkuva olukorrani jõudmist. TU filosoofiliseks aluseks on uskumus, et aktiivse ja vahetu tegevusega kaasneb sotsiaalne muutus, sisaldades endas nii uurimist, tegevust kui ka osalust.

Mosaiikne lähenemine

Uuringuprojekti aluseks on mosaiikne lähenemine, mis tähendab, et kiusamise sümptomid, areng ja tulemused peavad olema eksponeeritud, mõistetud ja analüüsitud lähtuvalt erinevatest teoreetilistest seisukohtadest ning kasutades erinevaid uurimismeetodeid. Need on kvalitatiivsed intervjuud, samuti dokumentide analüüs (näiteks tööplaanid, konkreetse klassi õppekava), vaatlused, videosalvestused, küsimustikud. Metodoloogiline lähenemine peab võimaldama empiirilise materjali analüüsimist läbi mitme dimensiooni.

Empiiriline materjal

Esmaseks allikaks andmekogumisel on semi-struktureeritud intervjuud, mis annavad võimaluse saada informatsiooni vastajate kogemuste, mõtete ja arusaamade kohta. Kokku intervjueriti 167 osalejat, kellede hulgas oli nii kooli kui lasteaiatöötajaid, lapsevanemaid, lapsi ja ametnikke.

Raport 3

Kolmas raport annab ülevaate lapsevanemate ja personali vaadetele seoses narrimise ja kiusamisega, mis leiab aset esimestel kooliaastatel (2. klass). Raport on sisult sarnane esimese rapordiga kuid nüüd on lasteaiaste ja nende vanemate asemel sihtgrupiks koolipersonal, algklassilapsed ja nende vanemad. Kuna Kiusamisest Vabaks projekti põhimõtted on seotud arusaamaga, et kiusamisvastase ennetustööga tuleb alustada võimalikult varakult, on eriti oluline teha selles küsimuses lasteasutusel ja koolil omavahelist koostööd.

Seepärast on oluline teada, kuivõrd teadlikud olid koolilaste vanemad pilootprojektist. Saadud vastused olid küllaltki vastuolulised ja seda mitte üksnes kolmes küsitletud piirkonnas vaid ka ühe kooli piires, mis näitab, et paljudele vanematele ei piisa, kui neid informeeritakse näiteks ainult lastevanemate koosolekul, vaid infot tuleks jagada võimalikult erineval viisil. Ilmnes, et need vanemad, kelle lapsed osalesid kiusamisvastases projektis juba enne kooli, olid probleemist märksa teadlikumad.

Raport tõi esile vanemate ja personali arvamused mitmes kiusamisega seotud aspektides nagu: erinevad arusaamised kiusamisest, millisest vanusest alates saame rääkida kiusamisest? Vastutuse võtmine kiusamisega seotud küsimustes, sotsiaalne käitumine koolis jms.

Kuigi vanemad ja koolipersonal näevad kiusamist mõeti erinevates toonides, on mõlemad osapooled veendunud, et kiusamine rikub lapse õigusi ja sellega tuleks hakata tegelema võimalikult varases eas. Näiteks leiab 80% lapsevanematest, et kiusamine leiab aset juba eelkoolis, kusjuures personalist on samal arvamusel mõneti vähem vastanutest (ca 70%).

Kes vastutab kiusamise eest?

Küsitlustulemused näitasid, et need täiskasvanud, kes on lastega igapäevaselt tihedalt seotud-vanemad, õpetajad, koolijärgse keskuse töötajad, tunnetavad oma vastutust väga olulisel määral. Üle 75% nii vanematest kui ka personalist usuvad, et ka lapsed ise peaksid kiusamise suhtes vastutust tundma. Kui klassis esineb kiusamist, siis enamik vanemaid arvab, et vastutama peaks lapsevanem, kelle laps on kiusaja, kuid umbes pooled olid nõus ka arvamusega, et olukorra lahendamise eest vastutavad nii kiusatava lapse vanemad või ka teised vanemad sellest klassist.

Õpetajad ja vanemad usuvad, et ennetavate tegevustega on võimalik kiusamise vastu võidelda. Seejuures tähtsustavad mõlemad pigem ennetustööd klassi tasandil kui kogu kooli ulatuses. Kõrgelt hinnatakse õpetaja ja õpilase vahelist vestlust, samuti ühiseid ettevõtmisi, rollimänge ning vastavasisulise kirjanduse lugemist ja filmide vaatamist.

Vanematelt küsiti, milles nad näevad oma rolli kiusamise ennetamisel. Vastused näitasid, et kõige sagedamini näevad vanemad oma rolli kasvatada oma lapses tolerantsi, avatust ja soovi teiste eest hoolitseda. Samuti arvati, et lapsele tuleks rääkida kiusamisest ja spetsiifilistest koolielus aset leidvatest juhtumitest. Osa vanemaid pidas oluliseks innustada oma last mängima erinevate lastega ja võimalusel kaitsma nõrgemaid. Umbes veerand vanematest usub, et vanemad on rollimudeliks oma lapsele, mis avaldub suhtumises teistesse inimestesse.

Kooli valmisolek kiusamisvastaseks tööks

Uurimus näitas, et kiusamisvastase tegevuse vajadust tunnetatakse kõikjal, kuid samal ajal puudub kirjalik kiusamisvastase tegevuse arengukava. Paljudel juhtudel õpetajad ei teagi, kas selline tegevuskava on koolis olemas. Neid, kes väidavad, et selline kava on olemas on küsitletutest alla poole ja see näitaja erineb kolme kooli võrdluses oluliselt. Andmetest järeldub, et kooli tasandil ei tegelda aktiivselt kiusamise ennetamisega ning sageli ei ole see ka teemaks personali koosolekutel.

Järelikult, koolipersonal ei näe kiusamises laialt levinud probleemi, mida koosolekutel tasuks arutada, samuti ei tehta seda vanemate ja õpetajate koosolekutel.

Personali kompetentsus kiusamisprobleemide lahendamisel

Uringust ilmneb, et umbes pooled õpetajatest väidavad, et nad on selleks absoluutselt ettevalmistatud ning pooled küsitletutest arvavad, et on seda ainult mõnikord. Lastevanemate vastused samale küsimusele näitavad, et nad hindavad koolipersonali kompetentsusest mõneti kõrgemalt.

Laste mängusuhted ja heaolu koolis

Vanematelt küsiti, kas nende lastel on raske lülituda mängu ja saada mängukaaslasi. Ligi 80% vanematest usub, et nende lastele ei valmista see raskusi, kuid 20% vanematest arvab, et

mõnikord see on nii. Võrreldes varem uuritud eelkooliklassidega on 2. klassi jõudes vanemate hinnanguil kiusamisjuhtumid sagenenud.

Sotsiaalsed käitumisviisid koolis

Kiusamise ennetamine on otseselt seotud sotsiaalsete käitumisviisidega koolis. Lapsed vaatlevad ja imiteerivad täiskasvanuid ning koolipersonali isiklik eeskuju turvalise koolikeskkonna loomisel on äärmiselt oluline. Kooli juhtkonnal paluti hinnata, kuidas nad on rahul koostööga koolis ning kas personal suhtleb üksteisega lugupidavalt. Analüüs näitas, et juhtkond on üldiselt rahul omavahelise koostööga koolis, samuti on valdavalt positiivsed kogemused õhkkonnast koolis. Siiski leidub küsitletute hulgas neid, kes märgivad, et aeg ajalt tuleb ka personali seas ette kiusamist, kusjuures kolm uuringus osalenud kooli erinevad selles osas mõningal määral.

Mõtlemapanev on tulemus, mille kohaselt 75% juhtkonnast arvab, et personal räägib mõnedest lapsevanematest ja lastest halvasti, kuid ainult 20% personalist arvab sama.

Raport 4

Neljas raport esitleb 4-8- aastaste laste arusaamu ja kogemusi narrimisest ja kiusamisest. Raportist selgub, kuidas lapsed tajuvad kiusamist ja kuidas nad sellistes olukordades hakkama saavad. Raport põhineb 125-le lastega läbiviidud intervjuule. Uurimus keskendub lastevahelistele suhetele, õpetajate suhtlemisviisile lastega ja vanemate osalusega selles protsessis. Oluliseks aspektiks on määratleda laste eneste perspektiiv seoses kiusamise fenomeniga mis on alati seotud täiskasvanute püüdega mõista ja seletada laste mõtteid laste endi vaatevinklist lähtuvalt.

Metodoloogia

Intervjuud baseerusid ja olid seotud varem kogutud empiirilise materjaliga, mis oli kogutud kahe aasta jooksul. Uurimuses kasutati väga erinevaid intervjuerimise viise: joonistuste selgitused, jalutav intervjuu, intervjuud laste endi poolt tehtud fotode põhjal ja intervjuud, mis baseeruvad kiusamisetemalise jutukese ettelugemisele.

Kõik intervjuu liike alustati sellest, et lapsed meenusid mõnda kogemust, mil neid kiusati, olid ise kiusajad või nägid kiusamist kõrvalt. Sõltuvalt intervjuu tüübist tegid lapsed järgmist:

- 1) Joonistasid pildi mõnest episoodist ja rääkisid sellest hiljem või joonistamise käigus;
- 2) intervjuerija ja laps tegid jalutuskäigu lasteaia või kooli ümbruses, mille kestel laps rääkis, kiusamisjuhtumitest nendes kohtades, mida laps intervjuerijale näitas;
- 3) tehakse foto erinevatest kohtadest, kus laps on kogenud kiusamist ning päev hiljem lapsed jutustavad fotode alusel oma isiklikest kogemustest;
- 4) etteloetud jutukese kommenteerimine.

Sellise lähenemisviisi mõtteks on aidata lastel meenutada spetsiifilisi kiusamisega seotud juhtumeid ning saada teada nende arvamusi kiusamisest. Need meetodid aitavad lastel meenutada oma lugu vahetult, selle asemel et avaldada muljet, mis intervjuerijale võiks meeldida.

Intervjueritavaid valiti võrdselt soost lähtuvalt ning nende intervjuerimine toimus vabatahtlikkuse alusel. "Lugude intervjuud" viidi läbi ainult lasteaedades, „joonistamise

intervjuud“ ettevalmistusklassides“, „jalutamise intervjuud“ lasteaia ettevalmistusklassides ja 2. klassis ning „foto intervjuud“ 2. klassis.

Laste arusaamad narrimisest ja kiusamisest

Lapsed mõistavad kiusamist sageli füüsilisena, nagu näiteks löömine, näpistamine, juustest tirimine jms. Enamik lapsi seostab kiusamist ka teist laadi nähtustega-keelenäitamine, teistelt asjade äravõtmine, naermine, hüüdnimede panemine, mängust väljajätmine, teistele järgnemine vastu nende tahtmist.

Kuigi erinevate vanusegruppide arusaamades on palju ühist, esineb ka mõningaid erisusi. Näiteks nimetavad nooremad lapsed kiusamisviisina näpistamist, mida koolilaste arvamustes ei esine. Koolilaste sõnavarasse ilmub mõningaid seksuaalse varjundiga solvavaid sõnu. Laste arvamuste puhul on huvitav märkida, et suurem osa eelkooliealistest lastest, aga ka paljud koolilapsed märgivad, et kiusamine ei ole ettekatsetatud, vaid seda tehakse tihti mõtlematult.

Laste kogemused seoses narrimise ja kiusamisega

Intervjuud lastega näitasid, et kõik lapsed on otseselt või kaudselt kiusamisega kokku puutunud. Kui eelkooliealised lapsed räägivad rohkem füüsilisest kiusamisest, nagu tõukamine ja löömine, siis 2. klassi lastel on mõneti teistsugused kogemused-intrigeerimine, vältimine jms.

Üsna levinud kiusamisviisiks on mängu nurjaajamine. Teatavasti on mäng lastele väga oluline ning mängides arenevad ka sõprussuhted. Mängu rikkumine teiste laste poolt tekitab lastes tugevat frustratsiooni.

Üksteise narrimist esineb näiteks seoses *välimusega*. Näide verbaalse kiusamise kohta, mis puudutab riietust:

Ta ütles mulle, et minu kingad on inetud, et ma kannan koledaid riideid ja üldse selliseid asju (Silje, 2. klass). Selliseid märkusi tehakse tavaliselt täiesti otseselt. Esineb ka seksuaalse varjundiga narrimist, kus rõhutatakse soolisi erisusi.

Näiteks: *Meil on üks poiss, Valdemar, kes ütleb tüdrukutele, et neile kasvavad tissid, kui nad suureks kasvavad* (Maiken, 5 aastane).

Sageli mõjub lastele solvavatest sõnades enam intonatsioon, hääletoon ja miimika, kuidas seda öeldakse. Mõnikord võib näiliselt väike vahejuhtum kasvada suuremaks probleemiks, mille lahendamisse on kaasatud õpetaja, lapsevanemad ja lapsed. Näiteks on kirjeldatud juhtumit, kus kolm tüdrukut kuulsid, kuidas ühe poisi isa nimetas teda hellitusnimega. Tüdrukud hakkasid poissi vastu tema tahtmist hellitusnimega kutsuma, kirjutasid nime paberile ja riputasid poisi kapi külge. Tüdrukute arvates oli see naljaks ja lõbus. Alles siis, kui poisi vanemad rääkisid juhtunust tüdrukute vanematega ja need selgitasid oma lastele, miks nii ei tohiks toimida ja kuidas selline narrimine võib teist last kurvastada, said tüdrukud toimunu sisust aru.

Sügavalt solvab lapsi see, kui haiget saamise korral teised hakkavad naerma, selle asemel, et tunda sügavalt kaasa ja lohutada. Laps saab haiget nii füüsiliselt kui ka hingeliselt.

Näide: *See oli ühel päeval, kui keegi lükkas mind ja ma kukkusin põlvedele ning veri hakkas jooksuma. Seal oli kaks poissi, kes naersid minu üle* (Annie, ettevalmistusklass)

Üheks levinud kiusamisviisik on ka võimu näitamine ja intrigeerimine, samuti välistamine. Mängust väljajätmine on lastele väga valus kogemus. Mitmed lapsed kirjeldavad olukorda,

kus nad seisavad koos teiste lastega olles tunnistajaks olukorrale, kus keegi jäetakse mängust kõrvale.

Näide: *Mõnikord, kui me mängime jalgpalli, leidub mõni, kes ütleb, et ma ei taha sinuga mängida. Sellisel juhul ma lihtsalt jalutan ümberringi ja ei tee midagi. See on tõeliselt solvav* (Jesper, 2. klass).

Mõnes lastegrupis leidub neid, kes otsustavad, kes saab mängust osa võtta ja kes mitte. Selline olukord tekib sagedamini tüdrukute grupis. Tüdrukute puhul on üsna tüüpiline, et end headeks sõpradeks pidavad lapsed ignoreerivad mõnikord üksteist, näiteks jooksevad ootamatult eest ära, jättes ühe kaaslastest üksinda.

Empiiriline uuring näitas, et eelkoolieas ja nooremates klassides on mõnedele tüdrukutele iseloomulik, et nad intrigeerivad ja kehtestavad oma võimu ühel päeval ühe kaaslaste üle ja järgmisel päeval võib see pöörduda kellegi teise vastu. Tüdrukute grupis valitsev hierarhia ei ole tavaliselt püsiv ja mõjutab harva grupisiseseid suhteid püsivamalt. Siinjuures on oluline õpetajate ja vanemate roll aidata lastel mõista üksteise positsiooni ja kogemusi.

Ühe kiusamise võttena, mis puudutab eelkõige tüdrukute omavahelisi suhteid on olukord, kus keegi räägib seljataga teise kohta midagi, mis on vale ja ta kuuleb seda hiljem teistelt. Tüdrukud kasutavad oma võimu maksmapanemiseks sageli verbaalseid vahendeid, et sõnadega kedagi halvustada või solvata.

Näiteks: *Üks tüdruk meie klassist räägib palju minust väga erinevates kohtades. Ta räägib sageli minust siis, kui mind ei ole kohal. Ja see valmistab meelepaha, kui ma kuulen seda oma sõpradelt* (Lotte, 2. klass)

Kiusamine leiab aset nii eakaaslaste grupis kui ka erinevas vanuses laste vahel ning juhtub tavaliselt siis, kui täiskasvanuid ei ole silmapiiril. Hullem on olukord siis, kui narrimine pöördub kiusamiseks. Näiteks kirjeldatakse rapordis olukorda, kus üht tüdrukut halvustavad ja kiusavad kõik ja isegi klassijuhataja leiab, et ta läheb kergesti närvi ja midagi on temaga väga valesti.

Narrimise ja kiusamise ilmnemisel tuleks esimese asjana mõelda, kuidas oleks võimalik suunata laste käitumist positiivses suunas. Mõne olukorraga tulevad lapsed ise toime, kuid sageli on vajalik täiskasvanu sekkumine. Millised on laste peamised strateegiad kiusamisega toimetulekul? Üsna tavaline on, et osa lapsi ignoreerib kiusajaid või püüab neist eemalduda. Siiski suudavad lapsed mõnes olukorras ka üksteise kaitseks välja astuda, peatades kiusaja tegevuse.

Väga oluline on õpetada lapsi vabandama ja ei maksa arvata, et see on nende jaoks midagi enesestmõistetavat, mis toimiks automaatselt. Täiskasvanu abiga on võimalik viia lapseni teadmine, et see maagiline sõna võib tähendada väga palju.

Kiusamise ennetamise reeglid

Lastevahelises suhtlemises, eriti eelkoolieas on oluline kehtestada konkreetsed käitumisreeglid. Reeglid on osa sotsialiseerumisprotsessist ja need ei ole seotud ainult inimestevahelise moraalse käitumisega, vaid küsimus on ka selles, mida need reeglid meile ütlevad. Arengupsühholoogias pööratakse erilist tähelepanu laste kogemustele ja arusaamadele konventsionaalsetest *versus* moraalsetest normidest. Kui konventsionaalsed normid tulenevad valikutest, mis sobivad antud ühiskonda ja kultuuri, nagu näiteks, vanemate inimeste tervitamine, mängu- ja liiklusreeglid jms, siis moraalsed normid on universaalsed, sõltumata kohast, kus elatakse. Näiteks on kõikjal taunitud varastamine, tapmine jne.

Lastele kehtestatavad käitumisnormid lähtuvalt konventsionaalsetest või moraalsetest normidest sõltuvad oluliselt lapse vanusest. Väikestel lastel on lihtsam mõista konventsionaalseid käitumisnorme, sest nad ei suuda veel üht teisest eristada. Mida noorem on laps, seda suurem on tema respekt konventsionaalsete reeglite suhtes.

Uuring näitas, et lapsed on võimelised lahendama kiusamisega seotud konfliktseid olukordi ja tegema nendest järeldusi, kuid see eeldab, et täiskasvanu loob raamistikku, mille piires lapsed võivad tegutseda ning õpivad toime tulema kiusamisega, kui see puudutab neid endid või teisi.

Raport 5

Käesolev raport keskendub eeskätt metodoloogilistele küsimustele, mis on seotud erinevat tüüpi intervjuude läbiviimisega 4-9- aastaste lastega. Rapordis antakse ülevaade ka mõnedest lapsepõlveuuringutest.

Lapsepõlveuuringud ja laste perspektiiv

Vähemalt viimased 10-15 aastat on lapsepõlveuuringute fookuses olnud laste kaasamine ning püüd seda erinevate vahenditega mõõta. Üheks väljundiks on erinevat tüüpi intervjuude testimine, mis on mõeldud laste arusaamade ja vaadete testimiseks nende igapäevaelu kontekstis. Seda uurimisvaldkonda võib nimetada „laste perspektiiviks“ Professor Per Olav Tiller (1990) oli esimene, kes kasutas konkreetseid vaatlusi, et kindlaks teha, mille poolest lapsed tajuvad väiksemaid ja suuremaid sündmusi täiskasvanutega võrreldes erinevalt, st, kuidas näha olukordi lapse perspektiivist lähtuvalt. Tänapäevaks on meetod, kus lapsed on kaasuurijad ja nende arvamusi peetakse oluliseks, muutunud lapsepõlveuuringute oluliseks osaks. Laste Õiguste Konventsioon peab äärmiselt oluliseks, et võetaks kuulda lapsi kui isiksusi, kellel on õigus ennast väljendada ja olla kuuldav.

1990-ndaid iseloomustab laste igapäevaelu uurivate entnograafiliste uuringute laine. Taani kontekstis on võimalik esile tuua kolm peamist uurimiskogemust, mis puudutab laste testimist, eesmärgil teada saada laste seisukohti selle kohta, millised on nende kujutlused iseendast ja oma reaalsusest. Täpsemalt:

- Mida lapsed ütlevad spontaanselt oma igapäeva tegevuste ja suhete kohta ning mida on võimalik lastelt õppida, vaadeldes nende igapäevaelu.
- Mida lapsed toovad esile sundimatus vestluses, olles vähem või rohkem osaline vaatlusprotsessis.
- Mida lapsed ütlevad rohkem ametlikus õhkkonnas, milles uurija on ettekuulajana vestluse algataja ning intervjuu lapse või lastegrupiga keerleb sageli rohkem või vähem määratletud rada.

Need kolm tüüpi katavad spektri, mis koosneb lapse vaatlemisest, kontaktivõtmisest temaga, misjärel uurija võtab intervjuueeri rolli.

Intervjuud lastega

Taani uurijad on arendanud intervjuu praktikaid, mida nad nimetavad „eluviisi“ intervjuudeks. Eluviisi intervjuus on lapse enese lugu see alguspunkt, mille kaudu tema igapäevaelu avaneb. Seda tüüpi intervjuusid võib läbi viia nii kodus kui lasteasutuses. Intervjuu vältel palub uurija lapsel jutustada ja näidata, kus midagi on juhtunud.

Mõnes hilisemas uuringus on eluviisi intervjuud nimetatud ka „jaluta-ja-räägi“ või „jalutav intervjuu“, mille puhul huvi fookus ei ole tingimata igapäevaelu juhtumitel, vaid pigem suunatud spetsiaalsele uuringule, millele vestlus lapsega on rajatud, samal ajal kui laps näitab intervjuerijale, kus sündmus aset leidis.

Lähenemine uuringule „Kiusamisest Vabaks“ on inspireeritud traditsioonilisest tegevusuuringust, andes ideid kiusamisvastase metoodika jaoks mida on võimalik pidevalt edasi arendada. Tähendab, saadud teadmine tekib tihedas koostöös kõikide osapooltega., antud uuringus Save the Children Denmarkiga, kolme uuringus osaleva munitsipaal administratsiooni-ja valitsusega, kooli ja eelkooli juhtkonnaga, vanemate ja lastega. Jätkuv tagasiside ja dialoog kõigi osapooltega mängib olulist rolli, võimaldades laiahaardelisemat andmete kogumist ja edasiste otsustuste tegemist uuringu disainimisel.

Empiiriline materjal on üles ehitatud kolmele andmekogumise ringile uuringus osalevatest haridusasutustest, mis toimusid kahe aastase intervalliga. Nii kvantitatiivne kui ka kvalitatiivne uurimismaterjal on protokollitud/salvestatud. Kõigis kolmes uuringuringis valimisse sattunud grupid täitsid küsimustiku oma arusaamade kohta kiusamisest, tuginedes oma teadmistele ja kogemustele.

Kvantitatiivsete andmete kogumine toimus kõikides uuringus osalevates institutsioonides. Lisaks sellele, kolm seitsmest osalevast eelkoolist ja kolmest koolist koguti kvalitatiivseid andmeid, intervjuerides lasteaialapsi, noorema kooliastme õpilasi, samuti vanemaid, personali ja juhtkonda. Intervjueriti ka Save the Children Denmark esindajaid ja munitsipaaltöötajaid.

Esimeses ringis intervjueriti ainult lasteaialapsi, milles keskenduti nende üldisele arusaamisele koostegevusest lastegrupis, samuti nende kogemusi kaasamisest ja väljajätmisest. Teises ringis kaasati uuringusse ka koolid ning intervjueriti lisaks lasteaialastele ettevalmistusklasside ning ja 2. klasside õpilasi. Fookuses olid intervjueritavate konkreetset narrimise või kiusamisega seotud kogemused. Kolmandas ringis intervjueriti koolilapsi, kes selleks ajaks olid jõudnud 3. klassi. Nendest lastest paljud olid uurijatega kohtunud juba varem eelnenud uurimisingis. Kolmandal uuringuastmel jätkus vestlus laste kogemustest seoses kiusamisega, samuti vesteldi tüüpilisematest kiusamisjuhtumitest tüdrukute ja poiste vahel. Intervjuude käigus selgitati ka laste kogemusi seoses täiskasvanute rolliga kiusamissituatsioonis.

Intervjuude koostamisega seotud kogemused

Projekti üheks eesmärgiks oli testida erinevaid intervjuerimise metoodikaid, jõudmaks lähemale laste arusaamadele ja kogemustele seoses kiusamisega. Püüdele kasutada erinevaid metoodikaid ei olnud eesmärgiks määratleda ühte parimat, vaid pigem selgitada, kuidas lapsed kommuniqueerivad oma arusaamu ja kogemusi läbi erinevate intervjuerimise meetodite.

Projekti käigus kasutati kuut erinevat intervjuumeetodit-lugude intervjuud, joonistamise intervjuud, jalutamise intervjuud, fotodele baseeruvad intervjuud, juhtumitele põhinevad intervjuud ja grupi intervjuud. Kõik intervjuud olid üles ehitatud semi-struktureeritud

intervjuu põhimõttel. Uuringus osales neli vanusegruppi, nimelt lasteaialapsed (4-5 aastat), koolilapsed ettevalmistusklassist (0 klass) ning 2. ja 3. klassi lapsed. Mõnd intervjuu tüüpi kasutati mitmes grupis, aga teisi ainult mõnes eraldi vanusegrupis. Nii kasutati lasteaia lugude-, joonistamise- ja jalutamise intervjuud, 0 klassis joonistamise ja jalutamise intervjuud, teises klassis jalutamise ja fotopõhist intervjuud ning 3. klassis juhtumi põhist individuaalset ja grüpiintervjuud.

Intervjuu alguses uurijad rääkisid lastele, et nad on huvitatud midagi teada saama, kuidas lapsed üksteist narrivad. Me lubasime lastele, kui nad seda soovisid, vabalt rääkida oma kogemustest, kuidas neid on narritud või nad ise on teisi narrinud.

Lugude intervjuu

Uuringu esimesel etapil viisime läbi rida intervjuusid, mille aluseks oli uuringugrupi poolt koostatud lühike jutuke kiusamisest ja sõprusest. Jutuke loeti ette 2-3 lapsele samal ajal. Eesmärgiks oli luua turvaline ja äratuntav olukord, mis andis mudeli, kuidas jutukeses nendest asjadest räägitakse ja kuidas järgnevas vestluses on lastel võimalik jutukeses toimuvat oma kogemustega siduda. Lugu on noortest farmiloomadest, kus hani kiusab teisi loomi, kuni ühel päeval sai ta õppetunni. Lugemise käigus võib intervjuerija teha mõne pausi, et küsida lastelt küsimusi loo sisu kohta. Näiteks: „Mida te arvate, mida noored loomad võiksid teha, et takistada hani kiusamast? „, või „Kas te olete kunagi olnud kurvad, kui teid ei ole lubatud koos teistega mängust osa võtta?“

Üldiselt tulevad lapsed vestlusega hästi kaasa, kuid mõnikord eelistavad nad kuulda lugu kohe lõpuni. On oluline, et lugude intervjuud viiks läbi kaks intervjuerijat. Üks neist loeb loo ette ja esitab sissejuhatava küsimuse ja teine intervjuerija esitab täiendavaid küsimusi ning aitab kontsentreerida tähelepanu teemale. Teised lapsed peaksid viibima mõnes muus ruumis, sest teatavasti hajub laste tähelepanu kergesti. Oluline on motiveerida lapsi rääkima, nii et iga laps saaks oma arvamust väljendada.

Lugude intervjuu tugevuseks on võime tekitada lastes huvi ja kaasata neid vestlusse, kuuldud loost lähtuvalt. Selle meetodi peamiseks piiranguks oli, et saadi teada laste üldised arvamused narrimisest ja kiusamisest ja ainult piiratud määral süüvida laste spetsiifilistesse kogemustesse nende igapäevaelus.

Joonistamise intervjuu

Joonistamise intervjuusid kasutatakse sageli viimase aja lapsepõlve uuringutes. Need annavad laialdase võimaluse metodoloogiliseks lähenemiseks, milles laste joonistused mängivad olulist rolli peamiselt just esmaste andmeallikatena või ka siis, kui alustame intervjuud erinevate lastega. See meetod on populaarne, sest annab lapsele võimaluse väljendada end mõnes küsimuses, mida tal verbaalselt on raske teha.

Vaadeldavas uuringus kasutati joonistamise intervjuud nii lasteaia kui ka ettevalmistusklassis. Lastel paluti joonistada pilt mõnest kogemusest seoses kiusamisega, kusjuures kiusaja rollis võis olla laps ise või keegi teine või siis kujutada mõnd kiusamise episoodi. Lasteaialapsi intervjueriti joonistamise käigus ja ettevalmistusklassi lapsi pärast seda, kui nad joonistamise olid lõpetanud. Mõlemal juhul oli joonistamine toetavaks tegevuseks, mida kasutati intervjuu paremaks kulgemiseks. Niisiis, selle meetodi kasutamisel ei olnud peamiseks eesmärgiks joonistused, vaid see, kuidas lapsed neid joonistusi sõnaliselt selgitasid.

Laste jaoks on joonistamine tuntud tegevus, mida enamik neist naudib ning oma kogemust püüti joonistuse kaudu võimalikult hästi edasi anda. Siiski oli mõne lapse jaoks raske

samaaegselt joonistada ja olla kontaktis intervjuerijaga, sest nende laste jaoks oli antud hetkel tähtsam tegevus joonistamine. Järelikult on sellistel juhtudel parem lasta lapsel esmalt joonistamine lõpetada. Mõnikord valmistab lastele raskusi oma kogemuse joonistamine, mis võib olla nii ulatuslik, et ei mahu paberile.

Näiteks: *Ma ei tea, kuidas joonistada kogu vahetundi või midagi sellest* (Johan). Kahtlemata eeldab joonistamine teatud oskusi ja mitte kõik lapsed ei suuda võrdselt seda ülesannet täita. Selle meetodi oluline mõte on mitte täpne reaalsuse kujutamine, vaid pigem loov esitamine, mis lapse jaoks omab emotsionaalset tähendust.

Kokkuvõtteks võib öelda, et uurijate kogemused joonistamise intervjuude läbiviimisel olid mõneti segased, sest meetod piiras mõnede laste eneseväljendust, teised aga olid liiga süvenenud joonistamise protsessi ja ülejäänud vastasid küsimustele. Ilmselt on parem, kui iga laps joonistab ühe episoodi ja pärast seda räägivad intervjuerija ja laps joonistusel kujutatust. Seega on joonistuste peamine eesmärk „jää purustamine“ enne intervjuu alustamist.

Foto põhine intervjuu

Veel hiljuti ei olnud mingit märgatavat huvi fotode kasutamiseks lapsepõlve uuringutes. Täna võime öelda, et see meetod on äratanud kasvavat tähelepanu, milles lapsi nähakse kui tegijaid, kes peaksid olema nähtaval, kuuldaaval ja kes peaksid olema aktiivselt kaasatud uurimisprotsessi. Nii nagu joonistamise intervjuud, on ka fotodel põhinevad intervjuud dialoogilised, kaasavad ja demokraatlikud, kuna lapsele on antud võimalus väljendada end uuel viisil. Fotosid võib uuringu eesmärgil kasutada mitmel moel, kuid tüüpiline lähenemine on selline, kus lapsi kutsutakse tegema fotosid, mille eesmärk või fookus võib olla väga avar, sõltuvalt sellest, mida uuritakse. Käesolevas uuringus anti osadele lastele kaamerad ja paluti neil pildistada kohti koolis, kus neid on kiusatud või nad on ise kedagi kiusanud. Fotodel kajastuvat kasutati päev hiljem intervjuudes.

Kõik lapsed väljendasid huvi nii fotografeerimise kui ka pärastise intervjuerimise vastu ning enamus rääkis meelsasti oma kogemustest pildistatud kohtadel.

Pildistamise kasutamine kui intervjuu meetod on seotud ka tehniliste probleemidega. Tuleb arvestada, et pildistamiseks peab olema piisavalt valgust. Näiteks juhtus käesolevas uuringus, et pimedal novembripäeval tehtud fotod olid nii tumedad, et oli raske näha, mida seal kujutati.

Jalutav intervjuu

Intervjuu tüüp, kus uurija liigub koos intervjueritava lapsega tuttaval territooriumil on lapsepõlveuuringutes laialt levinud meetod. Seda meetodit on kutsutud ka „jaluta ja räägi“ („walk and talk“) meetodiks. See on märksa pingevabam meetod võrreldes sellega, kui uurija istub lapsega nägu näo vastu ja mikrofonihääli on nende vahel.

Jätkuuuringu eesmärgiks oli jalutava intervjuu käigus anda lapsele võimalus rääkida kiusamisjuhtudest tuttavas ümbruses. Nagu foto - intervjuudegi puhul loodetakse ka selle meetodiga stimuleerida lapsi detailsemalt meenutama ja kirjeldama kiusamise juhtumeid, mis ametliku vestluse puhul ei pruugi nii hästi õnnestuda. Jalutavaid intervjuusid kasutati nii lasteaias, ettevalmistusklassis kui ka koolis 2. klassis. Kõigi kolme vanusegrupi puhul alustati ühtviisi: uurijad palusid lapsel näidata neid kohti, kus neid on kiusatud, laps on ise olnud kiusaja või näinud kõrvalt kiusamist. Laps juhatab uurija nendesse kohtadesse, kus tal on olnud mingeid kiusamisega seotud kogemusi. Jalutamise kestel on intervjuerijal võimalus esitada narrimise ja kiusamise kohta rohkem üldiseid küsimusi. See meetod meeldis enamikule lastest.

Jalutamise meetod on väga sobilik selgitamiseks laste spetsiifilisi kogemusi kiusamisest, võimaldades koguda väärtuslikke uurimisandmeid. Isegi kui laps algul ütleb, et ta ei tea ühtki kohta, kus kiusamine on toimunud, meenub talle siiski jalutamise käigus mõni spetsiifiline juhtum. Tähtis on teada, et meie mälestused on seotud ja mõjustatud visuaalsetest piltidest ja teistest meelegaorganitest, mis elustuvad füüsilises keskkonnas.

Ka jalutamise intervjuu meetodi puhul on oluline arvestada tehniliste tingimustega, samuti ilmastiku mõjudega. Kui vestluse ajal õues on väga suur tuul, siis helikvaliteet võib olla väga halb ning seda materjali ei ole võimalik kasutada. Samuti peaks jälgima, et intervjuu käigus oleksid teised lapsed eraldatud, mida lasteaias territooriumil on raskem järgida kui koolis.

Juhtumi põhine intervjuu –individuaalselt ja grupis

Kolmandas ringis intervjueriti ainult 3. klassi lapsi, kasutades semi-struktureeritud intervjuud. Vestluse aluseks olid teemad, mida järgiti. Intervjuusid viidi läbi kahel viisil. Nimelt, kord intervjueriti üht, kord kahte-kolme last korraga. Lapsed osalesid meelsasti mõlemat tüüpi intervjuudes, välja arvatud mõned juhtumid, kus ei tahetud kaaslaste ees kiusamisjuhtumitest rääkida.

Üllatuslikult töid kaks intervjuerimise viisi esile täiesti erineva intervjuu olukorra. Grupiintervjuu oli üldjuhul dünaamiline, kuna lapsed kasutasid üksteise arvamusi oma mõtete jätkamiseks ja nad ei vastanud mitte ainult intervjuerija küsimustele vaid ka üksteise küsimustele. Seega, individuaalsed narratiivid toodi kaasa grupivestlusesse, mis olid sel juhul palju lühemad kui need olid individuaalsetes intervjuudes, kus oli võimalus sügavamalt süüvida igasse loosse, pidamata arvestama teise lapse sekkumisega.

Siiski leidsid uurijad, et nii individuaalsed kui ka grupiintervjuud olid väga avatud, mis aitasid tuua esile võimusuhteid klassis, analüüsida laste erinevaid rolle ja suhteid.

Igas koolis viidi läbi neli grupiintervjuud, kusjuures grupid moodustati järgmiselt: üks tüdrukute, üks poiste ja kaks segagrüppi. Sellise valiku üheks eesmärgiks oli läheneda küsimusele soost lähtuvalt ja sooüleselt. Kogutud andmete kvantiteedis ja kvaliteedis ei esinenud mingit erinevust, millises soolises koosseisus intervjuusid läbi viidi.

Uurimisandmete reflektsoon

Vaadates kombineeritud viisil kogutud materjale ilmneb, et enamik kiusamisega seotud lugusid on seotud lapse endaga, vähem teiste kiusamisega või kiusamisjuhtude pealtnägemisega. Olukord, kus sind kiusatakse on laste mälestustesse jätnud sügavama jälje kui teiste kiusamine või selle pealtnägemine.

Tugevalt eristusid vanusegruppide lood kus intervjuud vanemate lastega olid märgatavalt pikemad kui noorematel lastel. Üks põhjus on selles, et 2. ja 3. klassi lapsed mäletavad rohkem episoodide, sest on käinud juba üsna pikka aega koolis, millele lisanduvad meenutused eelmisest eluperioodist. Samuti olid vanemate laste lood nüansirikkamad kui noorematel lastel. Kui lasteaialapsed sageli ütlesid, et neid on kiusatud, siis ei mäletanud nad enam täpselt, kes seda tegi ja neile valmistas raskusi detailide meenutamise. Siiski näitas kehakeel ja hääletoon, et kiusamisega seotud tunne on selgelt mees. Tüdrukutega läbiviidud intervjuud olid üldjuhul pikemad kui poistega tehtud intervjuud. Enamik poisse väljendas end konkreetselt ja faktipõhiselt, samal ajal kui tüdrukud rääkisid oma kogemustest märksa pikemalt, kirjeldades oma suhteid teiste lastega ja sellega seotud tundeid.

Üldiseks jooneks oli ka olukord, kus eelkoolis käivad lapsed rääkisid rohkem nendest juhtumitest kui nad olid veel lasteaias ja märksa vähem koolis asetleidnud juhtumitest. See on

ka loomulik, sest intervjuude läbiviimise ajaks (novembris) olid nad eelkoolis käinud veel suhteliselt lühikest aega. Kuid uurijatele tundus, et lastel oli ka kergem meenutada seda, mis juhtus lasteaias, sest inimesed koolis ja kooli ümbrus ei olnud neile veel väga tuttavad.

Kokkuvõtteks

Eksperimenteerides erinevaid metodoloogilisi praktikaid keskenduti laste arusaamadele ja kogemustele seoses narrimise ja kiusamisega. Leiti, et kõik intervjuu tüübid nõudsid uurijatelt märkimisväärset pingutust, et panna lapsed detailselt oma kogemustest rääkima.

Lugude intervjuud andsid olulist materjali nooremate laste arusaamade ja kogemuste kohta üldisel tasandil, kuid ainult piiratud kujul laste spetsiifiliste kogemuste teadasaamiseks. Lapse spetsiaalseid kogemusi aitasid paremini esile tuua joonistamise intervjuud, foto-põhised intervjuud ja jalutamise intervjuud, kuna sellega kaasnev vestlus aitas narrimise ja kiusamisega seotud juhtumeid elustada. Lugude intervjuude puhul oli sageli raske ehitada silda kujuteldava juhtumi ja reaalselt toimunu vahel.

Joonistamise ja foto-põhiste intervjuude tugevuseks on see, et nii uurija kui laps saavad jagada pildil toimuvat ning alati on võimalik joonistuse või pildi juurde tagasi pöörduda kui vestluses peaks tekkima paus. Uurijate hinnangul avaldus joonistamise ja foto-põhise intervjuu erinevus selles, et joonistamise puhul on info ainult ühel pildil, kuid foto võib vallandada seeria juhtumeid.

Ka jalutamise intervjuudes jagavad laps ja uurija omavahel üht-teist, kuid see meetod ei võimalda visuaalset väljundit. Siiski näitavad need intervjuud, et lastel tekib vestluse käigus hulk uusi mõtteid.

Eraldivõetuna ei garanteeri üksi nendest intervjuu meetoditest heade ja tähendusriikaste andmete kogumist. Seepärast tuleb kasutada erinevaid võimalusi, et selgitada laste kogemusi põhiteemast lähtuvalt. Väiksemad lapsed suudavad kõige paremini kirjeldada juhtumeid, mis on aset leidnud samal päeval, seega on intervjuudes noorema vanusegrupiga oluline seda arvestada. Vanemad lapsed suudavad paremini meenutada juhtumeid, mis leidsid aset ajas tagasi.

Lapsepõlveuuringute kvaliteet sõltub oluliselt sellest, kuidas uurija suudab üles ehitada usaldust enda ja lapse vahel, mis erinevate laste puhul võtab erineva aja.

Raport 6

Käesoleva rapordi fookus on suunatud pilootprojektis ilmnunud tulemuste mõjule igapäevaelu praktikates lasteaias, koolis ja koolijärgsetes keskustes, hõlmates muudatusi kiusamisega seotud käitumises. Raport põhineb lastega läbiviidud intervjuudele 38-s klassis, 3 õpilast igast osalenud koolist, mõnede vanematega tehtud intervjuudele ettevalmistusklassidest, samuti intervjuud lasteaiapäetajate ja juhtkonnaga. Lisaks sellele intervjuud koolijärgsete keskuste töötajatega ning esindajatega uuringusse kaasatud kolmest munitsipaalist.

Õpilaste vaated narrimisele ja kiusamisele -3. klassi perspektiivis

Tuginedes eelnevalt kogutud empiirilisele materjalile, kohtuti taas lastega, et läbi viia seeria intervjuusid. Rapordis esitletakse ja analüüsitakse materjali, mis põhineb 3. klassis läbiviidud vestlustele. Tuntakse huvi mitte ainult selle vastu, kuidas lapsed mõistavad narrimist ja kiusamist, vaid süvenetakse ka laste isiklike kogemuste analüüsimisse. Võrreldes eelnevalt 2.

klassis läbiviidud intervjuudele on märkimisväärne, kuidas 3. klassis suudetakse oma seisukohti palju täpsemalt formuleerida ja põhjendada.

Eelnevad intervjuud, mis viidi läbi lasteaia ja 1. klassis, näitasid, et laste jaoks oli väga oluline see, kas kiusamine toimus tahtlikult või mitte. Seepärast pöörasid uurijad kolmandal uurimisringil erilist tähtsust sellele, millise tähenduse lapsed kiusamisjuhtudele omistavad. Eelnevatest intervjuudest selgus, et sageli tehakse seda naljapärast, mõtlemata, mida teine laps tunneb.

Intervjueeritavale esitati järgmisi küsimusi: Mis on kiusamine? Mis eesmärgil seda tehakse? Kas selles on midagi pahatahtlikku või tehakse seda lihtsalt naljapärast? jms.

„Aga see oli lihtsalt nali“

Sageli lapsed põhjendavad, et nad ei teinud seda meelega, kuid nad ei suuda alati mõista, mida teatud käitumine tähendab teisele lapsele. Näiteks tundis Emma, et teda kiusati, kui kaks sõbratari jooksid päevakeskusesse minnes tema eest ära ja peitsid end. Lapsed arvasid, et tegemist ei olnud kiusamisega, kuna tüdrukud tahtsid lihtsalt nalja teha. Nende arvates käitus just Emma valesti, sest ei saanud naljast aru. Seega on laste arvamustes kiusamisega tegemist eelkõige siis, kui see on ette kavatsetud.

Olukord, mille põhjal võime öelda, kas kiusamine toimus või mitte, on väga komplitseeritud. Tuginedes paljudele laste arvamustele põhinevatele intervjuudele märkisid uurijad, et need lapsed, kes on sageli ilma mängukaaslaseta ja tunnevad end haavatavana leiavad sagedamini, et neid kiusatakse.

Lastel ei ole üldiselt raske hinnata, kas kiusamine toimus kavatsetult või nalja pärast, sest nad on kujundanud sellest oma arusaama. Näiteks ühes 3. klassis esitasid lapsed selgepiirilise definitsiooni, mille kohaselt piisab, kui öelda „stop“ ja teine peatubki. Sellist kiusamise vormi peetakse sageli lihtsalt naljaks. Kui aga teine jätkab siiski kiusamist, on juhtum tõsisem. Laste arusaamine sellest, millal kiusamine on aktsepteeritav ja millal mitte, on äratanud ka mõnede vanemate tähelepanu. Võib öelda, et vanemate selline tähelepanek on Kiusamisest Vabaks projekti ilmne mõju, sest võime eristada tahtlikku kiusamist lihtsalt soovist teha nalja, on oluline pedagoogiline võit.

Seoses laste püüdega seletada lihtsamaid kiusamisjuhtumeid kontseptiga „nali“, vajaks rohkem järelemõtlemist, milliste sõnadega oma käitumist põhjendada. Selle asemel et öelda „see oli lihtsalt nali“ võiks kasutada ka täpsemat tähendust kandvat väljendit „Vabandust, ma tõesti ei mõelnud seda nii“.

Lapsed kasutavad sageli väljendit „me saime üksteisest valesti aru“, millega õigustatakse oma käitumist kui aktsepteeritavat. Eriti sageli märgivad tüdrukud, et lõpetavad konflikti kui selgub, et üksteisest saadi valesti aru. Kuigi ettekavatsematus etendab olulist rolli kiusamisega seotud olukordades, tuleks siiski meeles pidada, et selline käitumine teeb nii või teisiti kellelegi haiget.

Kiusamine on midagi ebameeldivat ja pinget tekitav

Lapsi intervjueerides küsiti kiusamise kohta: kes kiusab, kuidas nad seda teevad ja mis tunne see on olla kiusatud. Saadi palju erinevat tüüpi lugusid, ulatudes süütutest ja heatahtlikust narrimisest üksikute juhtudeni, mida võiks iseloomustada kui tahtlikku kiusamist, mis on sageli jätkuv protsess. Lapsed on võimelised nii mõistmise tasandil kui ka verbaalselt tegema vahet heatahtliku narrimise, mis põhimõtteliselt on naljakas ja situatsioonide vahel, mis on märksa tõsisemad ja ebameeldivamad.

Õnneks leidis suhteliselt vähe lugusid, mis kirjeldasid, et laps on seoses kooliga õnnetu, kuna seal leiab aset kiusamine. Kahes kolmest uuringus osalenud klassist tundsid mõned tüdrukud end kaitsetuna. Ilmnes, et just tüdrukute puhul sisaldab spetsiifiline kiusamine mängust väljajätmist, nimede panemist ja pilkamist. Ühes klassis olid just tüdrukud need, kes tundsid end kaitsetuna ja tajusid igapäevast koolielu kui midagi rasket ja vahel isegi ebameeldivat. Selline mulje ei tekkinud mitte neid tüdrukuid intervjuerides, vaid tuli ilmsiks klassikaaslaste kaudu, mis näitab, et kui keegi tunneb ennast koolis halvasti, on klass sellest teadlik.

Palju näiteid tõid lapsed ka kiusamisjuhtude kohta, mis on seotud mõne teise klassi, enamasti vanema klassi õpilastega. Selliseid juhtumeid on raske lahendada ja nendesse sekkuda nii klassikaaslastel kui ka õpetajatel, sest need juhtumid leiavad tavaliselt aset väljaspool klassiruumi.

Narrida ja olla narritav

Intervjuud lastega tõid hulgaliselt esile lugusid sellest, kes keda narrib. Need rollid on harva püsivad, pigem on need muutuvad ajas ning hiljutine kiusatav võib mõnikord ise võtta kiusaja rolli. Näide kahest poisist:

Niclas: *kaks poissi narrisid mind pidevalt. Mul ei olnud ühtegi sõpra, kes oleks mind toetanud ja aidanud või minuga mänginud.*

Noah: *jah, aga Sigurd sul ju sõber.*

Niclas: *Ei, mul ei olnud ühtki sõpra.*

Intervjuerija: *Kuidas sa end sel ajal tundsid?*

Niclas: *Ma tundsin end tõeliselt halvasti, siis ma vahetasin kooli ja tulin siia. Nüüd mul on mõned sõbrad, kes toetavad mind. Nad aitavad mind asjadest üle. Aga teises koolis ei olnud üldse sõpru ja mul ei olnud kellegagi mängida. Ma olin alati ükski ja mängisin palliga.*

Kiusatava rollis olek on avaldanud Niclasele sügavat mõju, nii et ta vahetas kooli. Uues koolis, kus intervjuu läbi viidi, on tal õnneks sõbrad ja enam ei tee teda kooliminemine õnnetuks. Siiski nimetavad mõned klassikaaslased teda tagedaks narrijaks ja seda väga tüütaval viisil. Intervjuu käigus rääkis Niclas ka ise, kuidas ta nüüd ise teisi kiusab ja kuidas ta seda teeb.

See näide tõestab, et kiusaja või kiusatava roll võib vahetuda ja see on harva püsiv. Täiskasvanu saab arendada lastes empaatiatunnet teiste suhtes, aidates mõista tundeid, mis ebameeldiva olukorraga kaasnevad.

Laste arusaamadele tuginedes võime välja tuua mõned üldised tendentsid.

- 1) Üldiselt on lastel küllaltki kogunud ettekujutus narrimisest kui fenomenist, seda nii narrimise mõiste määratlemisel kui ka teadmistest selle kohta, milles kiusamine avaldub.
- 2) Oluliseks aspektiks kiusamise olemuse hindamisel on laste arusaam, et kiusamine ei ole tahtlik akt, vaid seda tehakse sageli nalja pärast.
- 3) Lapsed on sageli võimelised lahendama konflikte, kasutades erinevaid lingvistilisi vahendeid.
- 4) Laste kogemustele tuginev refleksioon seoses narrimise ja kiusamisega ei peata automaatselt üksteise kiusamist, see nõuab märksa rohkem teadmisi ja kogemusi, kuidas arendada lastes empaatiatunnet teiste suhtes.

5) Mitmetes laialt levinud laste poolt kirjeldatud juhtumite põhjal on lapsed selgelt väljendanud, et kiusamisel on pikaajaline negatiivne emotsionaalne mõju.

Poisid ja tüdrukud: kiusamise sooline perspektiiv

Soolised erinevused seoses kiusamisega avalduvad selles, kuidas tüdrukud ja poisid kiusamist tajuvad, kuidas nad seda läbi viivad ning kuidas nad kiusamisele reageerivad.

Lapsed väljendavad selgelt oma seisukohta, et poisid kiusavad sagedamini füüsiliselt ja kasutavad ka ebasobivaid sõnu. Tüdrukud seevastu väldivad üksteist, riidlevad, laimavad, intrigeerivad ja elavad üldiselt oma konflikte välja sotsiaalsetes suhetes.

Kuigi üldine pilt on selline, et poisid kiusavad rohkem füüsiliselt ja tüdrukud verbaalselt, on siiski selge tendents, et ka poisid räägivad solvavalt nii omavahel kui ka tüdrukutega. Siiski on vahe selles, et poisid kasutavad rohkem ebatsensuurseid sõnu kui tüdrukud.

Üsnagi erinev on tüdrukute ja poiste reageerimine kiusamissituatsioonis. Poisid üritavad sageli vastu rünnata, kuid tüdrukud on sagedamini haavunud ja kurvad. Soolised stereotüübid kinnitavad samuti sama käitumist, mille kohaselt tüdrukud nutavad palju sagedamini kui poisid. Siiski sõltub see palju konkreetse klassi käitumiskultuurist. Üldiselt käituvad tüdrukud sagedamini introvertselt viisil ja poiste käitumist saab kirjeldada rohkem kui ekstravertset. Erinev on ka see, et tüdrukud otsivad kiiremini abi täiskasvanutelt, samas kui poisid püüavad asjad omavahel ära klaarida. Laste intervjuudest selgus, et tüdrukutele on tüüpiline oma grupis paika panna kindel hierarhia, st et mõned domineerivad tüdrukud kehtestavad reeglid, kes võivad mängus osaleda ja keda tuleb välja jätta.

Laste arvamused vanemate rollist

Intervjuude käigus jutustasid lapsed oma kogemustele tuginedes, kuidas nad suhtlevad vanematega ja õpetajatega, kui nad on kurvad või on tekkinud mingi probleem. Lapsed rõhutavad, et vanematega või õpetajaga kiusamisest rääkimine sõltub sellest, kui tõsise juhtumiga on tegemist ja kas kiusamine on korduv. Tavaliselt leitakse, et vanemad ja õpetajad mõistavad neid ja aitavad olukordi lahendada.

Mõned intervjuueeritud poisid leidsid, et täiskasvanud käsitlevad tüdrukute ja poiste konflikte väga erinevalt. Nad leidsid näiteks, et täiskasvanud ei tee märkamagi, kui tüdrukud poisse kiusavad, aga kui on vastupidine olukord, siis kirjutatakse poistele märkus ja nad peavad seda vanematele näitama. Selline arusaam on seotud poiste isiklike kogemustega, kusjuures mõnel neist on täiskasvanute toel kujunenud arusaam, et poistele ongi rohkem lubatud, sest nad on tugevamad. Samas märgivad poisid, et õpetajad teevad vahet suhtumises tüdrukute ja poiste kiusamisse, kuna reageerivad poiste käitumisele märksa jõulisemalt.

Vanemate roll ja tähtsus Kiusamisest Vabaks meetodikas

Võttes arvesse vanemate arvamusi Kiusamisest Vabaks projektiga kaasnevate erinevate tegevuste ja ettevõtmiste kohta, on üldine suhtumine sellesse positiivne. Projekti hea vastuvõtt ja huvi selle vastu on olulisel määral seotud selle ideede laialdase tutvustamisega meedias, uurimisgrupi liikmete kohtumistega intervjuueeritavatega ning tagasiside andmisega uuringutulemustest. Erilise tähelepanu osaliseks said uuringusse kaasatud üheksa institutsiooni (kuus lasteaeda ja kolm kooli). Mitmed vanemad märkisid, et selline tõhus fookus aitas projekti ideid üle kanda ka muusse igapäevaellu, tõstes huvi kiusamisjuhtude ennetamise vastu.

Selleks, et vanemad saaksid aktiivselt kaasa aidata kiusamise ennetamisele, on oluline, et nad oleksid informeeritud ja kaasatud mitmel erineval viisil.

Raport 7

Seitsmendas rapordis analüüsitakse lasteasutuste - ja koolipersonali ning vanemate arusaamu kiusamise olemusest. Samuti vaadeldakse, millised on personali kogemused seoses kohvri (õppematerjalide kohver) kasutamisega. Huvitatakse ka sellest, milliseid muudatusi on toimunud lastevahelistes suhetes, lasteasutuse kultuuris ja vanemate suhtumises.

Ankeetküsimustiku vastustest selgus, et lasteaia -ja koolipersonalil on kiusamise mõistest lähedane arusaam ja see ei ole aastataguse küsitluse tulemustega võrreldes muutunud.

Kiusamises Vabaks materjalide kasutamine ja hindamine

2008. aasta sügisel, mil lasteaedadesse ja koolidesse saadeti välja küsimustikud, olid seal kaasas ka kohvrid õppematerjalidega. Kuna kooli jaoks uuendati materjale, siis oli neil võimalus uusi materjale kasutada mõni kuu vähem kui lasteaedadel.

Lasteaia personali vastustest selgub, et kasutusele on võetud oluline osa materjalidest. Täpsemalt, 11 õppevahendit ja sotsiaalset praktikat on kasutanud rohkem kui 50% vastanutest ja seitse tegevust oli kasutusel üle 75% lasteaia töötajatest, milledeks olid poster: „Viis soovitus lastevanematele“, massaažiprogramm, laste koosolekud, suur ja väike karu jms. Vähem populaarseks osutusid joonistamise ja maalimisega seotud materjalid. Ainult 12% vastanutest kasutas Interneti logiraamatut, kuid kui arvestada, et eelmises tagasisideküsitluses ei mainitud logiraamatu kasutamist üldse, siis võib siiski märgata selles osas väikest edasiminekut. 5% vastanutest märkis, et nad ei kasuta ühtki vahendit.

Vaadates kohvri materjalide kasutamist *koolis* ilmneb, et lasteaiaiga võrreldes kasutakse neid koolis märksa piiratumalt. Ilmneb, et tervelt 25% koolipersonalist ei ole üldse kohvri materjale kasutanud ja kolme liiki materjali on kasutatud ainult üle 40%, nende hulgas pilootprojekti tagasiside ja teine sotsiaalsete praktikate ja tegevuste instruksioon. Suhteliselt eelistatumad olid ka massaažiprogramm, laste koosolekud ning karu. Kuigi materjalide kasutamine koolis oli märksa piiratum, olid enam kasutatud materjalid lasteaias ja koolis üsna sarnased. Tuleb arvestada ka asjaoluga, et koolidesse saabus kohver uue materjaliga vaid mõni kuu enne küsitluse läbiviimist, mistõttu õpetajad ja õpilased ei olnud jõudnud nendega veel piisavalt tutvuda.

Nii lasteaia kui ka koolipersonalil paluti anda üldhinnang kohvri sisule. Ilmnes, et ka siin andis lasteaiapersonal märksa kõrgemaid hinnanguid koolipersonaliga võrreldes. Kui lasteaedade töötajatest ligi 80% hindas materjale headeks ja vajalikeks, siis koolis oli see näitaja ainult 25%. Siiski, kui sellele lisada ka hinnang „enamus materjale on head“ on positiivseid vastuseid kokku 55,9%. Üllatav on tulemus, et 34,9% vastanutest ei olnud materjalide olemasolust üldse teadlik. Materjalide kasutamist koolis võib takistada ka olukord, et erinevad õpetajad ei tee omavahel koostööd ja kogu raskus langeb klassiõpetajale, kes lastega igapäevaselt rohkem kokku puutub.

Personali roll Kiusamisest Vabaks projektis

Uurimusest ilmnes, et lasteaiapersonal tunnetab oma rolli projektis märksa tugevamalt kui koolipersonal. Üheks põhjuseks on asjaolu, et lasteaiaid lülitusid projekti tunduvalt varem kui koolid, mistõttu neil oli piisavalt aega süvenemiseks. Lasteaiapersonalil eeliseks on ka see, et nad töötavad igapäevaselt tihedalt koos, kuid koolitöötajad on rohkem isoleeritud, mistõttu koostöö saab toimuda ainult väljaspool õppetööd.

Erinev arusaam oma osalemise aktiivsusest Kiusamisest Vabaks projektis oli ka personali kategooriate osas. Kooliga seotud personalist hindasid oma osalust kõige aktiivsemaks

ettevalmistusklasside („0“ klass) õpetajad, kelledest lausa 100% hindasid oma osalust aktiivseks, järgnesid kooli juhtkond (65%), õpetajad (43%) ja koolijärgse keskuse personal (39%).

Lasteasutuse töötajate hinnanguis pidas end kõige aktiivsemaks osapooleks juhtkond (90%), seejärel lasteaia õpetaja (78%) ja õpetaja abi (75%).

Küsimusele, kuidas Kiusamisest Vabaks meetoodika on integreeritud lasteaia või kooli muude tegevustega ilmnes taas, et lasteaias on see õnnestunud märksa paremini kui koolis, mis väljendub selles, et koosolekutel on sageli kiusamise ennetamise projekt kõne all olnud ning püütakse teha koostööd erinevatel tasanditel. Projekti üheks eesmärgiks oli ka omavahelise koostöö positiivse mõju suurendamine, sest personali eeskuju on oluliseks rollimudeliks ka laste käitumismustrite kujundamisel. Uurimusest ilmnes, et suurem osa personalist ei näe omavahelistes suhetes enne projekti algust ja selle toimimise vältel suurt erinevust.

Uute kompetentsuste saavutamist projekti käigus hindab 50% lasteaegade personalist väga märkimisväärseks, kuid koolipersonali hinnanguis on sama näitaja kõigest 10%.

Põhjused, miks kahes erinevat tüüpi institutsioonis on projektis osalemine ja selle efektiivsus nii erinev tekitab rida küsimusi. Näiteks: Kas see erinevus võib tuleneda sellest, et lasteaedades on süstemaatiline kiusamisvastane tegevus suhteliselt uus ning projekti käigus oli võimalik saada uusi teadmisi, mida entusiastlikult asuti ellu viima, samal ajal kui koolides on kiusamise küsimustega tegeletud ka enne Kiusamisest Vabaks projekti käivitumist? Või on see seotud sellega, kuidas erinevates haridusinstituutides on töö korraldatud?

Arvamused vanemate kaasamisest

Kiusamise ennetamisel on äärmiselt oluline vanemate teadlikkus probleemist ja nende kaasamine. Ilmneb, et enamik vanematest oli pilootprojektist teadlik ja nad said vastavat informatsiooni erinevatest allikatest – lastevanemate koosolekult, meediast, koju saadetud kirjast jt. Üldine järeldus on, et lasteaia -ja eelklassi lapsevanemad on kooliskäivate laste vanematest saanud tunduvalt rohkem mitmekülgset infot. Võib arvata, et lasteaialaste vanemad tunnevad üksteist paremini, sest puutuvad lapsi lasteaeda tuues ja ära viies sagedamini kokku, samuti veedavad lapsed koos pikema päeva kui koolis. Lastevanemate tihedam omavaheline kontakt soodustab info levikut ja selle omavahelist arutamist.

Uurijad tundsid huvi ka selle vastu, kas lapsed on kodus rääkinud projektist ja mida nad sellega seoses eriti rõhutasid. Selgus, et kõige rohkem räägiti kodus mängukarust, massaažist ja laste koosolekutest, kusjuures puudusid olulised erinevused tüdrukute ja poiste vanematele räägitud lugudes. Erinevus seisnes vaid selles, et tüdrukud räägivad kodus projektiga seotud tegevustest rohkem.

Oma osalust Kiusamisest Vabaks projektist ei hinda vanemad eriti kõrgelt. Küll aga räägivad nad lapsega kodus kiusamisest ja sotsiaalsetest suhetest lasteaias või koolis. Edasiminekut võib täheldada vanemate aktiivsemas osalemises lastevanemate koosolekutest, mis võrreldes uuringu esimese astme tulemustega võrreldes on muutunud elavamaks.

Lasteaia ja koolipersonali hinnangud vanemate reageeringutele seoses projektiga on kahes haridusasutuses tugevalt erinevad. See tähendab, et lasteaialaste vanemate hoiak projekti suhtes oli igati positiivne, nad soovisid sellest rohkem teada saada, olid valmis omalt poolt panustama ja rääkisid sellest kodus ka oma lapsega. Koolisituatsioonis, kus kontakt vanematega ei ole igapäevane, oli vanemate huvi märksa tagasihoidlikum.

Nii eelnevad intervjuud kui ka ankeetküsitluse tulemused näitasid, et pedagoogiline personal näeks vanemate suuremat initsiatiivi ja osalust Kiusamisest Vabaks programmis. Kui lasteaia ja koolipersonalilt küsiti, milline on nende endi panus vanemate aktiivsel kaasamisel oli tulemus taas sama – lasteaiapersonal hindab oma panust koolitöötajatega võrreldes tunduvalt kõrgemalt. Ent andmed näitavad, et oma panust on õpetajatel raske hinnata ja pigem peetakse seda tagasihoidlikuks.

Haridusametuse poolt vaadatuna ei ole projektis osalemine oluliselt vanemate käitumist muutnud. Koolipersonalist on sellisel arvamusel koguni 80% vastanutest, lasteaia töötajatest umbes 40% siiski arvab, et projekt on vanemate käitumist positiivses suunas muutnud.

Muutused laste hulgas

Kuna Kiusamisest Vabaks projekti peamiseks eesmärgiks oli selgitada, kas ja mil viisil on projekt mõjutanud laste omavahelist suhtlemist lasteaias ja koolis, kasutades projekti materjale.

Lasteaia personali arvates toimus positiivne nihe kõige märgatavamalt järgmiste näitajate osas: *üksteise eest hoolitsemise, parem toimetulek kiusamisjuhtudega, kaaslaste julgem kaitsmine ja suurem tähelepanu sotsiaalsetele reeglitele.*

Koolipersonali hinnanguis oli kõige rohkem edasimineku *sotsiaalsete reeglite* täitmise osas. Mõningal määral oli edu märgata ka *üksteise eest hoolitsemise ja sotsiaalse käitumise* osas.

Raport 8

Põhjus, miks oli vaja läbi viia veel neljas uuring seisnes selles, et The Mary Foundation ja Save the Children Denmark olid huvitatud rohkem saada teada koolis kasutatavatest materjalidest kui nendega oli töötatud juba mõnda aega, st 2008. aasta suvest kuni õppeaasta lõpuni 2009. aasta juunis. Kooli kohvis sisalduvad materjalid erinesid tunduvalt esialgsetest originaalmaterjalidest. Kaheksas raport erineb eelmistest selle poolest, et lisaks kolmele koolile lisandus kaks uut kooli. Eesmärgiks on reflekteerida, kuidas tingimused „vana“ ja „uue“ koolide vahel erinevad. Uuritakse, kuidas on võimalik rakendada programmi „Better Buddies“, mis koosneb kooliklasside paarist, „kaksikutest“, kuhu kuulub 5. klass ja ettevalmistusklass („0“ klass). Nad viivad koos läbi tegevusi ning programmi kvaliteeti hinnatakse mõlema klassi laste intervjuude põhjal.

Kaheksanda rapordi eesmärgiks on pakkuda perspektiivi kooli kohvi kasutamiseks ja tundma õppida seniseid kogemusi selle kasutamisel, samuti uurida, kuidas Better Buddies on sulandunud kooli pilootprojekti praktikasse. Kirjeldused ja analüüsid põhinevad kvalitatiivsetele intervjuudele, mis viidi läbi kokku 56 lapsega „0“ klassist kuni 3. klassini ning 8 lapsega viiendast klassist. Meetodiks oli semi-struktureeritud grupi intervjuu, kus nooremaid lapsi oli samal ajal koos kaks ja 5. klassist võttis fookusgrupist korraga osa neli last. 21 intervjuud viidi läbi koolipersonali liikmetega, igäühega personaalselt.

Lastega läbiviidavate intervjuude puhul kasutati nooremate ja vanemate õpilaste jaoks kaht erinevat lähenemist.

Teadmised kohvis olevatest materjalidest, nende kasutamine ja hindamisest

Intervjuudest ilmnes, et kohvi materjalide tundmises ja kasutamises on suur variatiivsus kolme pilootprojekti kooli ja kahe uue lisandunud kooli töös.

Suuremat edu saavutasid koolid, kus kohvri materjalide kasutamine oli integreeritud kooli igapäevategevusse, see tähendab, et nende kasutamine jätkuvalt ja süsteemselt avaldab ka suuremat ja pikaajalisemat mõju laste sotsiaalsete suhete arengule. Üldiselt hindab koolipersonal õppematerjale väga headeks, sest need on praktilised, konkreetsed ja kergesti kasutatavad. Samas ilmneb, et õpetajad kasutavad kõige sagedamini konkreetseid materjale, millega kaasneb mingi praktiline tegevus. Tegevused, mis on komplitseeritumad ja nõuavad näiteks millegi läbilugemist, kasutatakse minimaalselt. See ilmnis eelkõige programmi lülitunud uutes koolides, kuna eelnevalt osalenud koolidel oli juba kujunenud avaram vaade materjalide kasutamiseks.

1) Neljanda ringi uuring tõi esile Kiusamisest Vabaks metoodika võimalused, kuidas kohvri materjalid saavad aidata luua jätkusuutlikku pedagoogilist mudelit, mis on suunatud kiusamise vastase kultuuri tekkimisele. Selle eesmärgi nimel on oluline väärtustada ja selgitada fundamentaalseid ideid, olla avatud ja tegutseda aktiivselt ideede vahetamisel ja elluviimisel. Kiusamisest Vabaks metoodika ei ole mitte niivõrd valmis materjalide pakett, mille najal saaks õpetada, vaid pigem jätkuv protsess, mida on võimalik loovalt rakendades kogeda uusi praktikaid.

2) The Mary Foundation ja Save the Children Denmark pidasid vajalikuks korraldada ühepäevase koolituse asemel kaks. See võimaldas mitte ainult sügavamalt süüvida materjalidesse, aga ka võimaluse vahetada kogemusi. Koolitus jagati kahte ossa. Esimene pool keskendus sellele, kuidas materjale kasutada ja lastega seotud sotsiaalsetele praktikatele, mis on heaks aluseks, koolituse teisele poolele, mil püütakse avardada täiskasvanute perspektiivi tegeleda selles töös rohkem lapsevanematega ja personalil omavahel.

3) Intervjuude tulemused näitasid, et kasutatakse liiga vähe olemasolevaid materjale. Põhjusti selleks on mitmeid, kuid üheks olulisemaks võib pidada seda, et paljud ei ole korralikult tutvunud kaasasolevate tekstidega. Üheks väljapääsuks on enne kursuse algust tutvuda „kodutööna“ materjalidega, et saada eelnevalt mõningaid taustateadmisi.

4) Kaheksandas raport tõi esile ka personali mõningais kriitilisi märkusi. Näiteks pidas mõni metoodika nimetust „Kiusamisest Vabaks“ negatiivse varjundiga. Samuti seostavad mõned negatiivsusega mõistet „dilemma“. Eriarvamusi on võimalik vähendada, kui antakse eelnevalt rohkem taustateadmisi ning selgitatakse, et õppematerjalid on eelkõige baasiks avatud vestlusele ja neid on võimalik aruteludes erinevate situatsioonide üle loovalt kasutada.

Kiusamine lasteaedades ja nooremas kooliastmes: kokkuvõte Eestis läbiviidud uuringutest

Kiusamist ja kiusamise ennetamist eelkoolieas ja nooremas kooliastmes on uuritud mõningate magistr tööde raames. Üsna põhjalik teoreetiline ülevaade ja empiiriline uurimus on esitatud **Aim, A. magistr töö (2011): Kiusamise tähendus ja kiusamise ärahoidmise võimalused 5-6, 7-8 ja 10-11 aastaste laste hinnanguil. Sotsiaal-ja haridusteaduskond, TÜ.**

Lühikokkuvõtte tööst:

Käesoleva magistr töö eesmärgiks oli välja selgitada kolme vanusegrupi eelkoolieas (5 - 6 aastaste), esimeses klassis (7 - 8 aastaste) ja esimese kooliastme lõpus (10 - 11 aastaste) käivate laste hinnangul kiusamise tähendus ja selle ärahoidmise võimalused. Töö teoreetilises osas antakse ülevaade kiusamise mõistest, tähendusest ja kiusamise erinevatest vormidest, samuti kiusamisvastase tegevuskava kujunemisest ja rakendamisest ning strateegiatest, mis on abiks kiusamise ennetamisel ja vähendamisel. Uurimus viidi läbi 2010 aasta veebruaris ja märtsis. Uurimus toimus kahes Valgamaa koolis ja kolmes Valgamaa koolieelses lasteasutuses, kus osales kokku 147 last, neist tüdrukuid 81 (55,1%) ja poisse 66 (44,9%). Uurimuse meetodiks oli intervjuu ja andmete analüüsiks kasutati kvantitatiivset sisuanalüüsi e. kontentanalüüsi. Andmete töötlemisel määrati üldised kategooriad ning saadud kategooriate vahel arvutati esinemissagedus protsentides. Statistiliselt olulisi erinevusi protsentide vahel leiti χ^2 - testi abil.

Uurimuses selgus, et kiusamise tähendus erinevate vanusegruppide vahel olid erinevad, eelkõige psühholoogiline ja alles teisena toodi välja füüsiline kiusamiskäitumine. Psühholoogilise kiusamiskäitumise all tõid 5 – 6 aastased lapsed enim välja just mitteverbaalset kiusamisliiki, mängu mittekaasamist ja asjade äravõtmist. 7 – 8 ja 10 – 11 aastased enim verbaalsel teel kiusamist, just narritamist. Mida väiksemad lapsed, seda rohkem tõid lapsed välja füüsilise kiusamiskäitumise - löömise ja haiget tegemise. Kõik kolm vanusegruppi tõid esile kiusamistähenduse iseloomustamiseks ka tegevuse korduva iseloomu ja vanemas vanusegrupis 10 - 11 aastased tõid välja võimuhete asümmeetria kahe osapoole vahel.

Laste hinnangud kiusamise ärahoidmise võimaluste ja viiside kohta kõigis kolmes vanusegrupis olid üldjoontes sarnased. Kiusamise ärahoidmise võimalustena toodi välja enda prosotsiaalset tegevust ja samuti oluliseks peeti eakaaslaste prosotsiaalset tegevust ja väärtusi. Laste endi prosotsiaalne tegevus kiusamise ärahoidmisel sisaldas iseenda prosotsiaalse

käitumise eeskju mitteagressiivse käitumismudelina ning tõhusat käitumist kiusamise korral. Eakaaslaste prosotsiaalse käitumise juures toodi välja heatahtlikkust, sõbralikkust, hoolivust ja taunitavat suhtumist kiusamisse. Teiste inimeste tegevuse all peeti silmas eelkõige õpetajale, lapsevanemale ja direktorile kiusamisjuhtumitest teatamist ja toetust sõpradelt. Reeglid ja karistused olid laste hinnangul teisejärgulised kiusamise ärahoidmise võimalustest.

Kiusamist **elkoolieas** on käsitletud mitmes magistritöös ka TLÜ-s. Järgnevalt lühikokkuvõtted uuringutest, mis tuginevad metoodika „Kiusamisest vabaks lasteaed“ osalevate laste ja õpetajate hinnangutele ning teistele lapsea kiusamisega seotud uuringutele.

Sirkas, M. (2013). Projekti „Kiusamisest vabaks!“ rakendumine lasteaedades lastevanemate hinnangute põhjal.

94 ankeedile vastanud vanemate vastuste analüüsimisel selgus, et lapsevanemad peavad projekti vajalikuks, kuid pole sellest piisavalt teadlikud, et projekti nõuandeid ise kasutada. 53% lastevanematest märkis, et tema laps on kiusamiskäitumisega kokku puutunud, samas viiendik vanematest ei osanud sellele küsimusele vastata, mis näitab, et vanem ei ole lasteaia toimuvaga kursis. 25% vanematest olid kindlad, et nende laps ei ole kiusamiskäitumisega kokku puutunud. 15 % vanematest leidis, et tänu projektile on kiusamist jäänud vähemaks, pea 2/3 ei osanud

sellele oma hinnangut anda, kuid 13 % märkis, et kiusamist esineb varasemast enam. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et kiusamiskäitumist teadvustatakse enam ning lapsed räägivad nendel teemadel ka kodus rohkem.

22% vanematest soovis enam lasteaia igapäevaselt toimuvast teada.

Pooled lapsed ei ole karuga ja projektiga seonduvast kodus rääkinud.

76% vanematest on seisukohal, et laps peaks kõrvalseisjana kaaslaste kiusamise peatamiseks sekkuma.

Paur, T. (2012). „Kiusamisest vaba lasteaed“ projekti rakendumine Eesti lasteaedades

Uuriti 50 õpetajat/juhti enne projektiga alustamist ja 34 õpetajalt/juhilt saadi tagasiside ka projekti rakendumise kohta peale 2-3 kuud.

Lasteaiatöötajate arvates on nad tänu projektis osalemisele teadlikumad kiusamisest, ennetusest ning situatsioonide lahendamisest, ennast peetakse pädevaks vastavate tegevuste läbiviimisel, kuna on saanud vastavasisuline koolitus.

76% pidas projekti jätkukoolituste toimumisi vajalikuks.

Projekti rakendamise tulemusel on õpetajate/ juhtide arvates muutunud rühma üldine sisekliima rahulikumaks.

Hindreus, A. (2011). Õpetajate hinnangud projektile „Kiusamisest vaba lasteaed“

Muutuseid laste sotsiaalsete oskuste arengus on õpetajad kõige enam märganud laste julguse osas: 1) julgus tulla õpetajale ütlema, kui midagi on juhtunud; 2) julgus oma tundeid kirjeldada; 3) julgus astuda konfliktile vahele. Mõned õpetajad mainisid, et lapsed on muutunud sallivamaks ning teadlikumaks heast käitumisest, kuid alati ei jõua see teadmine praktikasse.

Õpetajad hindasid projekti sobivust lasteaeda väga heaks ning leidsid, et see toimiks kõige paremini, kui alustada 3-4 aastaste lastega.

Väärtuste osas selgus, et kõige raskem oli lastel mõista väärtust *austus* ja kõige kergem väärtust *hoolivus*. Projekti raames viiakse lastekoosolekuid läbi üks kord nädalas ning selle teema lähtub rühmas toimunud reaalistest probleemidest, õpetajate hinnangul on lastekoosolekutest olnud abi kiusamise vähendamiseks, kuna laste teadlikkus õigest käitumisest on paranenud.

Lapsevanemad suhtuvad projekti väga hästi, kuid neid on õpetajate poolt kaasatud vähe.

Õpetajad on kohvri sisuga rahul, kui lisamaterjalidena soovitakse juurde vestluskaarte ning projekti teemalist mängude kogumikku.

Reilson, R. (2011). Kiusamine ja selle ennetamise võimalused eelkooliealiste laste vanemate arvamustes.

Uurides 73 lapsevanema arvamusi, leiti, et lapsevanemad on oma teadmistes kiusamiskäitumise kohta ebakindlad, 34% ei pea enda teadlikkust piisavaks. Teadlikkuse tõstmiseks soovitakse lasteaiapoolset koolitust. 79% 3-4 aastaste laste ja 63% 5-6 aastaste laste vanematest peab kiusamist aktuaalseks juba eelkoolieas. Kiusamise ennetamiseks peavad lapsevanemad kõige olulisemaks täiskasvanute sekkumist ning kiusamisalast selgitustööd lastele. Lapsevanemad soovivad enam koostööd lasteaia ja kodu vahel ning arvavad, et kiusaja ja ohvri vanematele peaks õpetaja kindlasti lahenduse leidmiseks rääkima. Kiusamisvastase tegevuskava väljatöötamist kiusamise ennetamiseks pooldavad pooled vanemad

Agasild, K. (2010). Kiusamise ennetamine eelkoolieas

Urvides 119 5-7 aastaste laste õpetajat, leiti, et laste sotsiaalsetest oskustest on kõige enam arenenud üksteise abistamine (98%); asjade jagamine (98%); osatakse oodata oma järjekorda (82%); hoitakse sõprust (64%); mõistetakse, et inimesed on erinevad ja erinevate vajadustega (62%); mõistetakse vastutust oma tegude ja käitumise eest (59%). Kõige vähem on 5-7 aastastel lastel oskus pakkuda abi erivajadusega inimestele (42%); oskust arvestada oma arvamustest ja huvidest erinevate huvide ja arvamustega (26%); keelduda ühistegevustest, kui neis osalemine kahjustab või on ohtlik lapsele endale või kellelegi teisele (23%) ning mõista vastutust oma tegude ja käitumise eest (18%).

Õpetajad arvasid, et lasteaialaste hulgas veel ei kiusata sihikindlalt, korduvalt ega pahatahtlikult, kuid esines tahtlikult mängust välja jätmist (43%).

49% õpetajatest hindasid oma teadmiseid kiusamisest suhteliselt kõrgeks.

Kõige rohkem peetakse kiusamise ennetamisel tulemuslikuks vestlusi ja arutelusid (57%), konflikti lahendamist koos selgitustega (25%), erinevate olukordade läbimängimist (25%) ning erinevate prosotsiaalsete oskuste õpetamist.

Väärtuskasvatus on üks õppekava prioriteetseid valdkondi rohkem kui kolmandiku Eesti lasteaedade puhul (39%). Õpetajad soovivad suurendada koostööd perega, et tagada seeläbi mitmekülgne toetus lapse väärtuskasvatusele.

Õpetajad tundsid suurt huvi koolituste, kirjanduse ja näitlike õppevahendite vastu.

Kuldberg, K. (2008). Kiusamine eelkoolieas (6-7. Aastased lapsed)

Põhiliselt defineerivad lapsed kiusamiseks löömist ja narrimist, vähem tuakse välja tegevuse segamist ja müramist. Kiusamise mõjudena nimetasid lapsed järgmist: teeb kurvaks, teeb õnnetuks, teeb haiget, muudab lapse üksikuks. 6-7. Aastased lapsed leidsid, et kiusajateks on enamuses poisid, kuid kiusatavateks tüdrukud. Poisid kasutasid kiusamiseks enam füüsilisi meetmeid, tüdrukud vaimseid meetmeid. Laste kogemuse põhjal pöörab õpetaja tähelepanu kiusamisele situatsiooni ilmnedes- kasutab selleks sõnalisi meetodeid (riidlemine) ja füüsilisi meetodeid (paneb toolile istuma, kuhugi seisma). Kõik lapsed peavad oluliseks seda, et lapsevanemaid teavitatakse kiusamiskäitumise ilmnemisest lasteaias.